

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ**

**НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА
УНИВЕРСИТЕТИ ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ ОШИРИШ ТАРМОҚ
МАРКАЗИ**

“Тасдиқлайман”

Тармоқ маркази директори

Н.А.Муслимов

“ _____ ” _____ **2015 йил**

**“ПЕДАГОГИК ТУРКУМ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА
ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР”**

модули бўйича

**ЎҚУВ-УСЛУБИЙ
МАЖМУА**

Тошкент -2015

МУНДАРИЖА

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ.....	3
НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР	11
1-Мавзу. Педагогик туркум фанлар ва уларнинг ўзига хосликлари.....	11
2-Мавзу. Педагогик туркум фанлар бўйича ўқув-методик ҳужжатлар	20
3-Мавзу. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг амалий-технологик жиҳатлари.....	27
4-Мавзу. Педагогик туркум фанларни ўқитиш шакллари.....	36
5-Мавзу. Педагогик туркум фанларидан курс иши ва БМИ-ни тайёрлаш методикаси	44
6-Мавзу. Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси	49
7-мавзу. Педагогик туркум фанларни ўқитишда педагогик технологиялар	55

ИШЧИ ЎҚУВ ДАСТУРИ

Кириш

Педагогика фан ва ўқув предмети сифатида педагогик мутахассисликлар учун базавий бўлгани билан, уни ўқитишнинг методикаси хали кунгача тўлиқ ишлаб чиқилган деб айта олмаймиз. Балки шунинг учундир педагогик фанларни ўқитишга нисбатан hozirги кунда ёндашувлар шунчалик кўпайиб бормоқда. Бу ёндашувларни таҳлил қилиш ва унга баҳо бериш, келгусидаги ҳаракатларнинг мақсади ва концепциясини шакллантириш педагогика фани ўқитувчиларининг жуда кўп меҳнат қилишни талаб қилади.

Педагогик фанларни ўқитишга нисбатан ёндашувларни ўқиб-ўрганишнинг **долзарблиги** шундан иборатки, улар педагогик туркум фанларнинг долзарб муаммоларини хал қилишга имкон беради ва замон талабига жавоб беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 Фармони асосида олий ўқув юртлари профессор-ўқитувчиларининг педагогик ва касб даражасини мунтазам ошириб бориш механизми яратилаётгани айни муддао бўлди. Чункиhozirга даврда фан ва техниканинг жадал ривожланиб бориши натижасида педагогиканинг фанининг янги-янги соҳалари ва бўлимлари пайдо бўлди. Айниқса педагогика фани янги илмий билимлар, тушунчалар ва тасаввурлар билан бойитилди. Таълим жараёнидаги инновацион ўзгаришлар эса педагогик фанларни ўқитиш методикасини такомиллаштиришни талаб қилмоқда.

Педагогик туркум фанларни ўқитиш самарадорлигини ошириш нафақат педагогика соҳасида фаолият олиб бораётган профессор-ўқитувчиларининг долзарб муаммоси деб қаралмоқда, балки бунга давлат миқёсидаги таълим сиёсатининг асосий масаласи сифатида қаралмоқда.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Педагогик туркум фанларни ўқитишда замонавий ёндашувлар” **модулининг мақсади:** педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини педагогик туркум фанларни ўқитиш методикасига доир билимларини такомиллаштириш, педагогик туркум фанларни ўқитишгадоир замонавий ёндашувларни аниқлаш, таҳлил этиш, баҳолаш ва энг оптималларини таълим амалиётида қўллаш кўникма ва малакаларини таркиб топтириш.

“Педагогик туркум фанларни ўқитишда замонавий ёндашувлар” **модулининг вазифалари:**

- педагогик туркум фанларни ўқитишда замонавий ёндашувларни аниқлаштириш;

- тингловчиларнинг педагогик туркум фанларни ўқитишга доир замонавий ёндашувлардан самарали фойдаланиш кўникма ва малакаларини ривожлантириш;

- тингловчиларда педагогик туркум фанлардан ўқув-методик комплекси-ни ишлаб чиқишга доир проектив, прогностик ва креатив компетентликни ривожлантириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билим, кўникма, малака ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Педагогик туркум фанларни ўқитишда замонавий ёндашувлар” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- педагогик туркум фанларни ўқитиш методикаси;

- педагогик туркум фанларни ўқитишда замонавий ёндашувлар ҳақида **билимларга эга бўлиши;**

Тингловчи:

- педагогик туркум фанларини ўқитишда замонавий ёндашувларни аниқлаш; таҳлил этиш ва баҳолаш **кўникмаларига эга бўлиши;**

Тингловчи:

- педагогик туркум фанлардан инновацион ўқув машғулотларини лойиҳалаш, амалга ошириш, такомиллаштириш;

- педагогик туркум фанларни ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш;

- педагогик туркум фанларни ўқитишга доир педагогик янгиликларни ўзлаштириш ва амалиётга татбиқ этиш **малакаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

- эдвайзерлик фаолиятига (малакавий педагогик амалиёт, курс иши ва БМИга раҳбарлик) доир **компетенцияларни эгаллаши лозим.**

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Педагогик туркум фанларни ўқитишда замонавий ёндашувлар” модулини ўқитиш жараёнида қуйидаги инновацион таълим шакллари ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- замонавий ахборот технологиялари ёрдамида интерфаол маърузаларни ташкил этиш;

- виртуал амалий машғулотлар жараёнида кейс, лойиҳа ва ассисмент технологияларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Педагогик туркум фанларни ўқитишда замонавий ёндашувлар” модули бўйича машғулотлар ўқув режасидаги “Илғор таълим технологиялари ва педагогик маҳорат” ўқув модулининг “Педагогик компетентлик ва креативлик асослари” ва “Педагогик компетентлик ва креативлик асослари” суб-модуллари, “Таълим жараёнларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш” ўқув модули, “Махсус фанлар” ўқув модулининг “Педагогиканинг тараққиёт йўналишлари ва инновациялар” билан узвий алоқадорликда олиб борилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар педагогик туркум фанларни ўқитишнинг замонавий ёндашувларини ўзлаштириш, жорий этиш ва амалиётда қўллашга доир проектив, креатив ва технологик касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модулмавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат				
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим
			Жами	жумладан		
				Назарий	Амалий машғулот	
1.	Педагогик туркум фанлар ва уларнинг ўзига хосликлари	4	4	2	2	-
2.	Педагогик туркум фанларни ўқитиш бўйича ўқув-методик ҳужжатлар	8	6	2	4	2
3.	Педагогик туркум фанларни ўқитиш-нинг амалий-технологик жиҳатлари	6	6	2	4	
4.	Педагогик туркум фанларни ўқитиш шакллари	8	8	4	4	-
5.	Педагогик туркум фанларидан курс иши ва БМИ-ни тайёрлаш методикаси	4	4	2	2	-
6.	Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси	6	6	2	4	-
7.	Педагогик туркум фанларни ўқитишда педагогик технологиялар	8	6	2	4	2
	Жами:	44	40	16	24	4

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Педагогик туркум фанлар ва уларнинг ўзига хосликлари.

Педагогик туркум фанлар ва уларнинг ўзига хосликлари. Педагогик туркум фанларни ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида. Педагогик туркум фанларни ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари.

Педагогик туркум фанлар бўйича ўқув-методик ҳужжатлар

Ўқув-меъерий ҳужжатлари хақида тушунча. Педагогика фани ўқитувчисининг ўқув-методик ҳужжатлари.

Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг амалий-технологик жиҳатлари

Педагогик туркум фанларни ўқитиш мазмунини интеграциялаш. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион метод ва воситалари. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион шакллари.

Педагогик туркум фанларни ўқитиш шакллари

Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар. Семинар ва амалий машғулотларни ўтказиш технологияси. Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси.

Педагогик туркум фанларидан курс иши ва БМИ-ни тайёрлаш методикаси

Педагогик туркум фанларидан курс иши (лойихаси)ни тайёрлаш методикаси. Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти.

Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси

Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказишда педагогик туркум фанларнинг имкониятлари. Ўқув амалиётни ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш технологияси. Электрон ўқув модули асосида малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси.

Педагогик туркум фанларни ўқитишда педагогик технологиялар

Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг умумпедагогик технологиялари. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг хусусий-методик технологиялари. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг локал-модулли технологиялари.

“ПЕДАГОГИК ТУРКУМ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ЗАМОНАВИЙ ЁНДАШУВЛАР” МОДУЛИ БЎЙИЧА АМАЛИЙ МАШЎУЛОТЛАР МАЗМУНИ

Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг қонуниятлари ва тамойиллари – 2 с.

Педагогик туркум фанларни ўқитиш қонуниятлари ва тамойилларига замонавий ёндашувларни аниқлаштириш. Педагогик туркум фанларни ўқитиш қонуниятларини таснифлаш. Педагогик туркум фанларни ўқитиш тамойилларини таснифлаш.

Педагогик туркум фанлар бўйича ўқув-методик хужжатлар – 4 с.

Педагогик туркум фанларнинг ўқув ва ишчи дастурларини таҳлил этиш. Ишчи дастур асосида ўқув-методик комплекслар яратиш алгоритминини ишлаб

чиқиш. Педагогика фани ўқитувчисининг ўқув-методик хужжатларни режалаштириши, ташкил этиши ва тайёрлаши.

Педагогик туркум фанлардан силлабус тайёрлаш.

Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг амалий-технологик жиҳатлари – 4 с.

Педагогик туркум фанларни ўқитиш мазмунини интеграциялаш хақидаги қарашлар. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион методларини таснифлаш. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион воситаларини таснифлаш.

Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион шакллари таснифлаш. Кейс технологиясидан фойдаланган ҳолда педагогикадан машғулотларни ташкил этиш алгоритминини ишлаб чиқиш. Педагогик туркум фанлари билан боғлиқликда кейс топшириқларини ишлаб чиқиш ва амалиётда қўллаб кўрсатиш.

Педагогик туркум фанларни ўқитиш шакллари – 4 с.

Педагогик туркум фанлар бўйича маърузаларни тайёрлаш ва ўтказиш. Педагогик туркум фанлар бўйича семинарларни тайёрлаш ва ўтказиш. Педагогик туркум фанлар бўйича лаборатория машғулотларини тайёрлаш ва ўтказиш. Педагогик туркум фанлардан мустақил таълимни ташкил этиш тажрибасини кўрсатиб бериш.

Педагогик туркум фанлар билан боғлиқликда бир мавзу мисолида ўқув лойиҳасини ишлаб чиқиш ва амалиётда кўрсатиб бериш. Ўқув лойиҳасини баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш.

Педагогик туркум фанлардан курс иши ва БМИ-ни тайёрлаш методикаси – 2 с.

Педагогик туркум фанларидан курс иши (лойиҳаси)ни тайёрлаш алгоритминини ишлаб чиқиш. Битирув малакавий ишларини бажариш жараёни алгоритминини ишлаб чиқиш.

Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси – 4 с.

Ўқув амалиётини ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш технологиясини ишлаб чиқиш.

Электрон ўқув модули асосида малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологиясини таърифлаб бериш.

Педагогик туркум фанларни ўқитишда педагогик технологиялар – 4 с.

Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг умумпедагогик технологияларига таъриф бериш. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг хусусий-методик технологияларига таъриф бериш. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг локал-модулли технологияларига таъриф бериш.

МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМ МАЗМУНИ

1. Хорижий давлатларда силлабус тайёрлаш тажрибасини ўрганиш

Интернет материалларини фойдаланиб хорижий давлатларнинг олий таълим муассасаларида силлабус тайёрлаш ва ундан фойдаланиш йўлларини ўрганиш ва таҳлил этиш.

2. Модулли таълим технологиясининг концептуал асослари

Бирламчи манбалар асосида модулли таълим технологиясининг категориал аппарати; функционал имкониятлари ҳамда педагогик туркум фанларни ўқитишда модулли таълим технологиясидан фойдаланиш йўлларини ўрганиш ва таҳлил этиш.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2014.
2. И.А.Каримов. Ўзбекистон миллий истиқлол, истеъдод, сиёсат, мафкура, 1-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
3. И.А.Каримов. Биздан обод ва озод Ватан қолсин, 2-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
4. И.А.Каримов. Ватан саждагоҳ каби муқаддасдир, 3-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
5. И.А.Каримов. Бунёдкорлик йўлида, 4-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
6. И.А.Каримов. Янгича фикрлаш ва ишлаш–давр талаби, 5-жилд.– Т.: Ўзбекистон, 1997.
7. И.А.Каримов. Хавфсизлик ва барқарор тараққиёт йўлидан. 6-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1998.
8. И.А.Каримов. Биз келажакимизни ўз қўлимиз билан қураимиз, 7-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 1999.
9. И.А.Каримов. Оллоҳ қалбимизда, юрагимизда. – Т.: Ўзбекистон, 1996.
10. И.А.Каримов. Озод ва обод Ватан эркин ва фаровон ҳаёт пировард мақсадимиз, 8-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
11. И.А.Каримов. Ватан равнақи учун ҳар биримиз маъсулмиз, 9-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2001.
12. И.А.Каримов. Миллий истиқлол мафкура – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. – Т.: Ўзбекистон, 2000.
13. И.А.Каримов. Истиқлол ва маънавият. – Т.: Ўзбекистон, 1994.
14. И.А.Каримов. Тарихий хотирасиз келажак йўқ. – Т.: Шарқ, 1998.
15. И.А.Каримов. Юксак маънавият – енгилмас куч. Т.: «Маънавият». – Т.: 2008.-176 б.
16. И.А.Каримов. Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида. Т.: «Ўзбекистон». –Т.:2011.-440 б.
17. «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни, «Халқ сўзи», 1998 й., 15 май 2- бет.
18. Миллий истиқлол ғояси: асосий тушунча ва тамойиллар.- Т.:Ўзбекистон, 2000.

19. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 16-февралдаги “Педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва уларни малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш тўғрисида”ги 25-сонли Қарори.

20. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2011 йил 20 майдаги “Олий таълим муассасаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш ва юқори малакали мутахассислар тайёрлаш сифатини тубдан яхшилаш чора-тадбирлари тўғрисидаги” ПҚ-1533-сон қарори.

21. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2012 йил 26 сентябрдаги “Олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 278-сонли қарори.

22. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732 фармони.

23. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. – Қарши.: Насаф, 2000.

24. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.

25. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. – М.: Народное образование, 2000.

26. Дьяченко В.К. Новая дидактика. – М., 2001.

27. Жукова Е.Д. Технология организации и реализации самостоятельной работы студентов : рабочая тетр. – Уфа : Изд-во БГПУ, 2004.

28. Кашлев С. С. Современные технологии педагогического процесса. Мн.: “Университетское”, 2000.

29. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.

30. Левина М.М. Технология обучения, роль в структуре педагогического знания. (Разработка и внедрение гибких технологий обучения педагогическим дисциплинам). М.: МГПИ, 1991.

31. Левитес Д.Г. Современные образовательные технологии. Новосибирск, 1999.

32. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Власов, Д.А. Педагогические технологии как дидактический инструментарий модернизации образования. – М. – Тольятти: ВУиТ, 2004.

33. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.

34. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий: В 2 т. Т.1. –М.: НИИ школьных технологий, 2006.

35. Сериков В. В. Обучение как вид педагогической деятельности: учебное пособие для вузов / В. В. Сериков; под ред. В. А. Сластенина, И. А. Колесниковой. – М.: Академия, 2008.

36. Современные образовательные технологии: учебное пособие/под ред. Н.В. Бордовской. – М.: КНОРУС, 2010.
37. Тўрақулов Х.А., Ҳасанбоев Ж.Ж., Усманов Н.Ў., Алқаров И.Ш., Тўрақулов О.Х. Илмий тадқиқот асослари. – Т.: “Fanvatechnologiya” нашриёти, 2011.
38. Adam, R. The Process of Educational Innovation I R. -Lnd, 1991.
39. Bassett G. Innovation in Primary Education. - Lnd: 1992.
40. Beverly D. Inquiry Based Teacher Education / D. Beverly, D. Shaklee, K. CushnerII. Педагогическое образование для XXI века. - М.: 1994.
41. Blan W.E. Handbook for developing Competency-Based Training Programs I W.E. Blank. - New-Jersey: Prentice Hall, 2002.
42. Педагогика. // М.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Файласуфлари Миллий жамияти, 2010.
43. Chambers W.N. Creative Scientist of TodayI W.N. Chambers II Science. -L.: 1994. - Vol. 145.
44. Cowen E.L. Stress Reduction and Problem-Solving Rigidity I EX. Cowen II J. Consult. Psychol. - N. Y: 1992. - Vol. 16.

Интернет маълумотлари

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Матбуот маркази сайти: www.press-service.uz
2. Ўзбекистон Республикаси Давлат Ҳокимияти портали: www.gov.uz
3. Ахборот-коммуникатсия технологиялари изохли lug'ati, 2004, UNDP DDI: Programme www.lugat.uz, www.glossaiy.uz
4. Ўзбек интернет ресурсларининг каталоги: www.uz
5. Infocom.uz электрон журнали: www.infocom.uz
6. <http://www.bank.uz/uz/publisIVdoc/>
7. www.press-uz.info
8. www.ziyonet.uz
9. www.edu.uz
10. www.pedagog.uz
11. www.tdpu.uz
12. www.grain.ru
13. www.plantprotection.com
14. www.alias.ru
15. www.chemistry.ru
16. www.mmlab.ru

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР

1-Мавзу. Педагогик туркум фанлар ва уларнинг ўзига хосликлари

Режа:

1. Педагогик туркум фанлар ва уларнинг ўзига хосликлари.
2. Педагогик туркум фанларни ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида.
3. Педагогик туркум фанларни ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари.

Таянч тушунчалар: педагогика, дидактика, тарбия назарияси, шакл, метод, восита, категория, билим, кўникма, малака, сурдопедагогика, сурдопсихология.

Педагогика (юнонча *paidagogike* бўлиб, *paida* - «бола» *agogike* - «етақлайман») ижтимоий тарбиянинг умумий қонуниятлари, муайян жамиятда ягона ижтимоий мақсадга мувофиқ ёш авлодни тарбиялаш ҳамда унга таълим беришнинг моҳияти ва муаммоларини ўрганадиган фан. Педагогика ижтимоий фанлар тизимида кирувчи фан саналиб, ёш авлод ҳамда катталарни миллий истиқлол ғоялари асосида тарбиялаш, унга таълим бериш муаммоларини ўрганади.

Педагогика фани шахсни ривожлантиришнинг икки муҳим жиҳати – уни ўқитиш ва тарбиялашга асосий эътиборни қаратганлиги боис дидактика (таълим назарияси) ва тарбия назарияси фаннинг муҳим таркибий қисмлари ҳисобланади.

Дидактика (таълим назарияси, юнонча *didaktikos* «ўргатувчи», *didasko* «ўрганувчи») таълимнинг назарий жиҳатлари, таълим жараёнининг моҳияти, тамойиллари, қонуниятлари, ўқитувчи ва ўқитувчи фаолиятлари, таълимнинг мақсади, мазмуни, шакл, метод, воситалари, натижаси, таълим жараёнини такомиллаштириш йўллари ва ҳоказо муаммоларни тадқиқ этади.

Тарбия назарияси – педагогиканинг муҳим таркибий қисмларидан бири бўлиб, тарбия жараёни мазмуни, шакл, метод, восита ва усуллари, уни ташкил этиш муаммоларини ўрганади.

Тарбия муайян, аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, хулқ-атвори ва дунёқарашини таркиб топтириш жараёнидир.

Ижтимоий тарбия ақлий, ахлоқий, жисмоний, меҳнат, эстетик, ҳуқуқий, иқтисодий, экологик ва жинсий тарбия каби йўналишларда ташкил этилади.

Педагогика фанининг вазифалари. Педагогика фани шахсни шакллантиришдек ижтимоий бунортмани бажариш асосида жамият тараққиётини таъминлашга алоҳида ҳисса қўшади. Педагогика фани мақсади ва вазифаларининг белгиланишида ижтимоий муносабатлар мазмуни, давлат ва жамият қурилиши, унинг ҳаётида етакчи ўрин тутувчи ғоялар моҳияти муҳим аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикасида демократик, инсонпарвар ҳамда ҳуқуқий жамиятни барпо этиш шароитида мазкур фан юксак маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрни тарбиялаш тизимини

ишлаб чиқиш, миллий истиқлол ғояси асосида таълим ва тарбия назариясини ижодий ривожлантириш вазифасини ҳал этади. Мазкур жараёнда қуйидаги вазифаларни бажаришга эътибор қаратилади:

1. Маънавий ва ахлоқий талабларга жавоб берувчи юқори малакали кадрни тарбиялашга йўналтирилган педагогик жараённинг моҳиятини ўрганиш.

2. Шахсни ҳар томонлама камол топтириш қонуниятларини аниқлаш.

3. Ижтимоий тараққиёт даражасидан келиб чиққан ҳолда, ривожланган хорижий мамлакатлар таълим тизими тажрибасини ўрганиш асосида узлуксиз таълим тизимини такомиллаштириш.

4. Таълим муассасалари ҳамда, уларда фаолият олиб бораётган педагоглар фаолияти мазмунини асослаш.

5. Илғор педагогик тажрибаларни умумлаштириш ва амалиётга жорий этиш.

6. Педагогларни педагогика назариясига оид билимлар ҳамда таълим-тарбия усуллари билан қуроллантириш.

7. Таълим-тарбия бирлиги ҳамда ижтимоий тарбия йўналишлари ўрта-сидаги ўзаро алоқадорликни таъминлашнинг педагогик шарт-шароитларини ўрганиш.

8. Ўқитиш ҳамда тарбиялаш жараёнининг самарали технологияларини яратиш.

9. Оила тарбиясини муваффақиятли ташкил этиш юзасидан ота-оналар учун илмий-методик тавсияларни ишлаб чиқиш.

Педагогика фанининг асосий категориялари. Бизга яхши маълумки, ҳар бир фан ўзининг таянч тушунчалари, қонуниятлари, тамойиллари, қоидалари тизимига эга. Айнан мана шу ҳолат унинг фан сифатида эътироф этилишини кафолатлайди. Фаннинг моҳиятини очиқберувчи энг муҳим, асосий тушунча категория деб аталади. Педагогика фанининг асосий категориялари шахс камолотини таъминлаш, таълим ва тарбия самарадорлигига эришишга ҳаратилган жараёнларнинг умумий моҳиятини ёритади. Энг муҳим категориялар сирасига қуйидагилар киради: шахс, тарбия, таълим (ўқитиш, ўқиш), билим, кўникма, малака, маълумот, ривожланиш.

Шахс – психологик жиҳатдан тараққий этган, шахсий хусусиятлари ва хатти-ҳаракатлари билан бошқалардан ажралиб турувчи, муайян хулқ-атвор ва дунёқарашга эга бўлган жамият аъзоси.

Тарбия - муайян, аниқ мақсад ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама ўстириш, унинг онги, хулқ-атвори ва дунёқарашини таркиб топтириш жараёни.

Таълим – ўқувчиларни назарий билим, амалий кўникма ва малакалар билан қуроллантириш, уларнинг билиш қобилиятларини ўстириш ва дунёқарашларини шакллантиришга йўналтирилган жараён.

Билим – шахснинг онгида тушунчалар, схемалар, маълум образлар кўринишида акс этувчи борлиқ ҳақидаги тизимлаштирилган илмий маълумотлар мажмуи.

Кўникма – шахснинг муайян фаолиятни ташкил эта олиш қобилияти.

Малака – муайян ҳаракат ёки фаолиятни бажаришнинг автоматлаштирилган шакли.

Маълумот – таълим-тарбия натижасида ўзлаштирилган ва тизимлаштирилган билим, ҳосил қилинган кўникма ва малакалар ҳамда таркиб топган дунёқараш мажмуи.

Ривожланиш – шахснинг физиологик ва интеллектуал ўсишида намоён бўладиган миқдор ва сифат ўзгаришлар моҳиятини ифода этувчи мураккаб жараён.

Педагогика фанлари тизими. Шахс камолотини таъминлаш, унинг интеллект-туал, маънавий-ахлоқий ҳамда жисмоний жиҳатдан ривожланишига эришишда турли ёш давлари, ҳар бир даврнинг ўзига хос жиҳатлари, шунингдек, боланинг физиологик, пси-хологик ҳолатини инобатга олиш мақсадга мувофиқдир. Шу боис яхлит педагогик жараён муайян туркумни ташкил этувчи педагогик фанлар томонидан ўрганилади. Улар қуйидагилардир:

1. Умумий педагогика – мактаб ёшидаги болаларни тарбиялаш ва уларга таълим бериш масалаларини ўрганади.

2. Мактабгача таълим педагогикаси – мактабгача таълим ёшидаги болаларни тарбиялаш, уларни интеллектуал, маънавий-ахлоқий ва жисмоний жиҳатдан камолотга етказиш масалаларини ўрганади.

3. Бошланғич таълим педагогикаси – бошланғич синфлар ўқувчиларини тарбиялаш, уларга таълим бериш, уларнинг ўзига хос психологик ҳамда физиологик хусусиятларини тадқиқ этиш, шунингдек, уларни интеллектуал, маънавий-ахлоқий ва жисмоний жиҳатдан камолотга етказиш масалаларини ўрганади.

4. Коррекцион (махсус) педагогика – ривожланишида турли психологик ва физиологик нуқсонлари бўлган болаларни тарбиялаш ва ўқитиш билан боғлиқ муаммоларни ўрганади.

Ўз навбатида коррекцион педагогика таркибига махсус педагогика ва психологиянинг турли соҳалари киради. Улар қуйидагилардир:

4.1. Сурдопедагогика ва сурдопсихология – эшитиш қобилияти бузилган болаларни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

4.2. Олигофренопедагогика ва олигофренопсихология – ақли заиф болаларни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

4.3. Тифлопедагогика ва тифлопсихология – кўриш қобилияти бузилган болаларни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

4.4. Логопедия ва нутқий бузилишлар психологияси – нутқи, шунингдек, моторли-ҳаракатланиш доирасида мураккаб нуқсонлари бўлган болалар (кўр, соқов ва кар болалар)ни ривожлантириш, ўқитиш ва тарбиялаш масалаларини ўрганади.

5. Методика – хусусий фанларни ўқитиш хусусиятларини ўрганади.

6. Педагогика тарихи – таълим ва тарбиянинг юзага келиши, тараққий этиши, муайян тарихий даврларда етакчи ўрин эгаллаган педагогик фикрлар тараққиёти масалаларини ўрганади.

7. Педагогик технология – таълим ва тарбия жараёнида замонавий педагогик технологияларни қўллаш, технологик ёндашув асосида таълим ва тарбия жараёнининг самарадорлигини ошириш муаммоларини ўрганади.

8. Педагогик маҳорат – бўлажак ўқитувчиларнинг касбий маҳоратларини ошириш, такомиллаштириш муаммоларини ўрганади.

9. Таълимни бошқариш – таълим муассасаларининг фаолиятини йўлга қўйиш, бошқариш, назорат қилиш ҳамда истиқболларини белгилаш масалаларини ўрганади.

10. Ижтимоий педагогика – ижтимоий муносабатлар жараёнида педагогик ғояларнинг тутган ўрни ва роли, шахсни касбий ва ижтимоий фаолиятга йўналтириш муаммоларини ўрганади.

2.

Педагогик жараён ва унинг тузилиши. Педагогик касбининг пайдо бўлишига эътибор қаратилса, шу нарса кўринадики, дастлаб унинг доирасида дифференциаллашув ва интеграциялашув жараёни чегараланган бўлса, кейинчалик очиқчасига таълим ва тарбия қарама-қарши қўйила бошлади: ўқитувчи ўқитади, тарбиячи эса тарбиялайди. Лекин XIX асрга келиб, тараққийпарвар педагогларнинг ишларида аргументларни асослашда объектив нуқтаи назардан таълим ва тарбияга бир бутун, яхлит ҳодиса сифатида қарала бошлади. И.Ф. Гербартнинг фикрича, тарбиясиз таълимда восита бор, лекин мақсад йўқ, таълимсиз эса мақсад бор, восита етишмайди.

Немис педагоги А. Дистервег, таълимни тарбиянинг бир қисми сифатида қарайди: “Таълим принциплари бор экан, ҳамisha тарбия принциплари ҳам бўлади, ёки аксинча”.

Педагогик жараённинг ягоналиги ғояси К.Д Ушинский ғояларида чуқур ифодаланган. У педагогик жараённи мактаб фаолиятининг маъмурий, ўқув ва тарбия элементларини бир бутун тизим сифатида тушунди. К. Д. Ушинскийнинг тараққийпарвар ғоялари унинг издошлари: Н.Ф. Бунаков, П.Ф. Лесгафт, К.В Елниский, В.П Бахтеров ва бошқаларнинг ишларида ўз аксини топган.

Педагогик жараён муаммоси билан П.Ф. Каптерев алоҳида шуғулланди. У педагогик жараёнларнинг кўптомонлама ҳам ички, ҳам ташқи жиҳатларини таҳлил қилади ва қуйидаги хулосаларга келди: “Таълим, ўқитиш, ўргатиш, тарбия, панд-насихат, ўғит ва бошқа бир қатор сўзлар турли хусусият, жиҳатлар, восита ва вазиятларни ифодалайди, лекин уларнинг ҳаммаси ягона педагогик жараёндир”.

Н.К.Крупская, А.П.Пинквич, С.Т.Шацкий, П.П.Блонский, М.М.Рубинштейн, А.С.Макаренко ягона педагог жараённинг тараққиётига катта ҳисса қўшишди.

XX асрнинг 70-йилларида Ю.К. Бабанский, В.С.Ильин, В.М.Коротов, В.В.Краевский, В.Т.Лихачев, Ю.П. Соколников ва бошқалар ягона педагогик жараёнга илмий қизиқиш билан қарашди.

Педагогик жараённинг моҳияти тизимли методологик ёндашув асосидагина замонавий муаллифлар томонидан очиқ берилди. У педагогик объектларни тизимлар сифатида қарашни таклиф этади, айнан: таркибий

қисмларининг тузилишини, улар орасидаги ўзаро алоқадорликни аниқлаш кабиларни ўзида жамлайди.

Педагогик жараён – педагогик фанларнинг энг муҳим, асосий категорияларидан бири.

Педагогик жараён катталарнинг педагогик фаолияти ва тарбиячиларнинг бошқарувчилик роли туфайли фаол ҳаётий фаолият натижасида боланинг ўзини-ўзи ўзгартиришининг мақсадга йўналтирилган мазмундор, ташкилий ҳаракатидир.

У ҳақиқатдан илмий асосланган, ривожлантирувчи ва такомиллашиб боровчи тизим сифатида мавжуд бўлади ҳамда тарбия қонуниятлари, педагогнинг ижодкорлиги ва таълим оловчиларнинг ёш билан боғлиқ ўзгаришлари динамикасига асосланади.

Педагогик жараён бошқа барча ижтимоий жараёнлар(иқтисодий, сиёсий, ахлоқий, маданий ва бошқалар) билан чамбарчас боғланган. Унинг моҳияти, мазмуни ва йўналганлиги ижтимоий жараёнларнинг ҳолати, ишлаб чиқариш кучлари ва ишлаб чиқариш муносабатларининг реал ўзаро ҳаракатига боғлиқ бўлади.

Ўқув-тарбия жараёнининг асосий хусусияти – **ягоналик**, ундаги барча муҳим таркибий қисмларни сақлаб қолиш зарурияти.

Яхлитлик асосига таълим, тарбия ва ривожланиш бирлигини таъминлаш педагогик жараённинг моҳиятини ташкил этади.

Педагогик жараён – кўплаб жараёнларнинг ички алоқадорлиги йиғиндиси. Унда ўқитиш, таълим, тарбия, шахснинг шаклланиши ва ривожланиши жараёнлари **бирлашади**.

Педагогик жараённинг умумийлиги ва бирлиги уни ташкил этувчи барча жараёнларни ягона мақсадга бўйсундиради. Педагогик жараённинг мураккаб ички муносабатлари:

- уни ташкил этувчи жараёнларнинг бирлиги ва мустақиллиги;
- ундаги жараёнларнинг яхлитлиги ва тенг ҳуқуқлилиги;
- умумий мавжудлик ва ўзига хосликни сақлашда намоён бўлади.

Педагогик жараёнга унинг таркибий қисмларининг ўзаро алоқадорликда қонуний жой эгаллаши бирлигини ўзида ифода этувчи ягона тизим сифатида қараш мумкин. **Тузилиш**(структура) – бу таркибий қисм(элемент)ларнинг тизимдаги жойлашувидир. Тизимларнинг тузилиши таркибий қисмларни қабул қилиш мезонларида белгилангани бўйича, бундан ташқари улар орасидаги алоқадорликда ташкил этилади. Педагогик жараённинг ўзи мақсад, вазифа, мазмун, методлар, педагог ва тарбияланувчиларнинг ўзаро ҳаракати шакллари, шу билан бирга эришилган натижалар билан характерланади.

Педагогик жараёнда иштирок этадиган тизим таркибий қисмларига қуйидагилар киради:

- педагоглар;
- тарбияланувчилар;
- тарбиявий шарт-шароитлар.

Жараённинг **аниқ мақсадли таркибий қисми** педагогик фаолиятнинг барча кўп образли мақсад ва вазифаларини: бош мақсад – ҳар томонлама ва

баркамол шахсни тарбиялашдан – алоҳида сифатларни шакллантиришнинг аниқ вазифасигача ўз ичига қамраб олади.

Мазмунли таркибий қисм умумий мақсад билан бирга, худди шундай аниқ вазифани кўядиган маънони акс эттиради.

Фаолиятли таркибий қисм – жараёни ташкил этиш ва бошқаришда бусиз белгиланган натижаларга эришиш мумкин бўлмаган педагоглар ва тарбияланувчиларнинг ўзаро ҳаракати ва уларнинг ҳамкорлиги. Мазкур таркибий қисм педагогик адабиётларда яна ташкилий ёки ташкилий-бошқарувли деб ҳам номланади.

Жараённинг **натижали таркибий қисми** уни амалга ошиши самарадорлигини акс эттиради, кўйилган мақсад билан боғлиқликда муваффақиятли ўзгаришларга олиб келиш билан характерланади.

3.

Педагогик жараён қонуниятлари – бу объектив мавжуд бўлган, такрорланадиган, барқарор ҳодисалар орасидаги маълум алоқадорлик, мазкур жараённинг алоҳида томони.

Қонуниятлар нима ва педагогик жараёнда қандай боғланган, нима билан у боғлиқликда эканлигини кўрсатади.

Педагогик тараққиёт сифатидаги бу қадар мураккаб, катта ва динамик тизимда кўплаб турли тавсифий алоқалар намоён бўлади.

Замонавий педагогикада педагогик жараён қонуниятларнинг ягона таснифи мавжуд эмас. Шу сабабли қуйида мавжуд таснифлардан баъзиларини кўриб ўтаемиз.

И. П. Подласый таснифи бўйича:

✓ Тарбия ва ижтимоий тизимларнинг алоқадорлиги: аниқ тарихий шароитлардаги тарбия характери жамиятнинг эҳтиёжлари, иқтисодий, миллий-маданий ўзига хосликлари билан аниқланади.

✓ Таълим ва тарбия орасидаги: бу жараёнларнинг ўзаро боғлиқлигини, уларнинг кўптомонлама ўзаро таъсирини, бирлигини белгилаб берувчи алоқадорлик.

✓ Тарбия ва фаолиятнинг алоқадорлиги: тарбиялаш – фаолиятнинг турли турларига тарбияланувчиларни жалб этиш демакдир.

✓ Тарбия ва шахс фаоллигининг алоқадорлиги: агар унинг объекти(шахс) бир пайтнинг ўзида субъекти сифатида акс этса, тарбия муваффақиятли амалга ошади, яъни шахс ўзининг фаол хулқ-атворини, шахсий эркинлигини, мустақиллигини, фаолиятдаги эҳтиёжини намоён этади.

✓ Тарбия ва мулоқотнинг алоқадорлиги: тарбия жараёни ҳар доим одамлар – ўқитувчилар ва таълим олувчиларнинг ўзаро ҳаракатида кечади.

✓ Бола тарбияси муваффақияти тўғридан-тўғри шахслараро алоқаларнинг интенсивлиги ва бойлигига боғлиқ бўлади.

✓ Педагогик жараённинг динамик қонунияти – таълим олувчининг кейинги барча муваффақиятларининг қиммати унинг дастлабки босқичлардаги муваффақиятига боғлиқ бўлади.

✓ Педагогик жараёнда шахснинг ривожланиши қонунияти – шахс ривожини даражаси ва суръати:

- ирсият;
- тарбия ва ўқув муҳити;
- педагогик таъсир этиш усул ва воситаларининг қўлланишига боғлиқ бўлади.

✓ Ўқув-тарбия жараёнини бошқариш қонуниятлари – педагогик таъсирнинг самарадорлиги:

- таълим оловчилар ва педагоглар орасидаги қайта алоқаларнинг интенсивлиги;

- таълим оловчиларга кўрсатиладиган коррекцияли таъсирларнинг асосланганлиги ҳамда характери, қимматига боғлиқ бўлади.

✓ Педагогик жараёнда ҳиссиёт, мантиқийлик ва амалиётнинг бирлиги қонуниятлари – ўқув-тарбия жараёнининг самарадорлиги:

- ҳиссий идрокнинг сифати ва интенсивлиги;
- идрок этилганнинг мантиқий англаниши;
- англанишнинг амалий қўлланилишига боғлиқ бўлади.

✓ Ташқи(педагогик) ва ички(билиш) фаолиятнинг бирлиги қонуниятлари – педагогик жараённинг самарадорлиги:

- педагогик фаолиятнинг сифати;
- тарбияланувчиларнинг шахсий ўқув-тарбиявий фаолиятининг сифатини шарт қилиб қўяди.

М.Коджаспировнинг мазкур таснифи Ю.К.Бабанскийнинг таснифига жуда яқин. Ягона педагогик жараённинг қонуниятлари, айнан академик **Ю.К.Бабанский** томонидан содда ва тушунарли очиб берилган:

✓ Таълим ва тарбия жамиятнинг эҳтиёжлари ва ижтимоий-иқтисодий шарт-шароитларига боғлиқ ҳолда амалга ошади.

✓ Тарбия, ўқитиш, маълумот ва ривожланишнинг ўзаро боғлиқлиги қонуниятлари.

✓ Тарбия ва ўзини-ўзи тарбиялашнинг бирлиги қонуниятлари.

✓ Таълим ва тарбия жараёнида мулоқотнинг ҳал қилувчилик роли қонуниятлари.

✓ Педагогик жараёнда таълим оловчиларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш.

✓ Педагогик жараёнда жамоа ва шахснинг ўзаро алоқадорлик қонуниятлари.

✓ Педагогик жараён вазифалари, шакллари, методларининг ўзаро алоқадорлик қонуниятлари.

Ягона педагогик жараён қонуниятлари сингари тамойиллари масаласида ҳам турли қарашлар мавжуд. Ҳатто баъзи педагоглар уларни қонуният сифатида эътироф этишга мойилдирлар. Бироқ юқорида таъкидлаб ўтилганидек, қонуниятлар объектив, энг муҳим, барқарор, ўзгаришда, шу билан бирга, аниқ шароитлардаги ҳаракатни ифода этади. Педагогик жараён қонуниятларидан уни самарали ташкил қилишга нисбатан муайян муҳим талаблар келиб чиқадики, буни тамойиллар(принциплар) деб атаймиз.

Ягона педагогик жараён тамойилларининг ҳам ҳозиргача турли таснифлари адабиётларда ўз аксини топган. Агар уларни синчиклаб ўрганиб чиқилса, таснифларнинг бир-бирига яқинлигини кўриш мумкин. Шу сабабли биз қуйида кўпчилик томонидан тушунарли деб топилган иккита (Ю.К.Бабанский, Б.Т.Лихачев) таснифини беришни маъқул деб топдик.

Ягона педагогик жараён тамойилларининг Ю.К.Бабанский бўйича таснифи:

- ✓ педагогик жараённинг мақсадга йўналтирилганлиги;
- ✓ таълим ва тарбия мазмунининг илмийлиги;
- ✓ таълим олувчиларнинг ёш ва индивидуал хусусиятларини ҳисобга олиш, тушунарлилиқ;
- ✓ тизимлилиқ ва кетма-кетлик;
- ✓ онглилик, фаоллик, ташаббускорлик, таълим олувчиларнинг ижодкорлиги;
- ✓ таълим ва тарбиянинг ижтимоий фойдали, ишлаб чиқариш меҳнати билан алоқаси;
- ✓ таълим ва тарбиянинг жамоавий характери;
- ✓ кўрғазмалилик;
- ✓ онгли талабчанлик билан биргаликда таълим олувчи шахсини ҳурмат қилиш;
- ✓ таълим ва тарбиянинг қўлай метод, шакл ва воситаларини танлаб олиш;
- ✓ сабабийлик, онглилик ҳамда таълим, тарбия ва ривожланишининг амалий натижалари;
- ✓ тарбияга комплекс ёндашув.

Б. Т. Лихачев таснифи:

- ✓ ўқув-тарбия жараёнининг ижтимоий-қадриятли мақсадга йўналганлиги;
- ✓ таълим олувчилар фаолиятининг турли турларининг ўзаро ҳаракатини ташкил этишга комплекс ёндашувни амалга оширилиши;
- ✓ бутун ўқув-тарбиявий ишларнинг ҳаёт билан боғлиқлиги;
- ✓ таълим ва тарбия жараёнида ҳар томонлама баркамол шахсни шакллантириш, жамоада таълим ва тарбия;
- ✓ таълим олувчиларга талабчанлик ва ҳурматнинг бирлиги;
- ✓ таълим олувчилар ҳаётига раҳбарлик қилишда уларнинг ташаббускорликларини ҳисобга олиш;
- ✓ барча таълим олувчилар ҳаётини эстетизациялаш;
- ✓ таълим ва тарбиянинг бошқарувчилик роли;
- ✓ таълим олувчиларнинг билиш, меҳнат ва бошқа фаолиятларини рағбатлантиришни ҳисобга олиш, уларда ишга бевосита қизиқиш уйғотиш орқали ахлоқий-иродавий кучини фаоллаштириш;
- ✓ таълим олувчиларда барча турдаги фикрлашни ривожланишини ҳисобга олиш, кетма-кетлик ва тизимлилиқ;
- ✓ кўрғазмалилик;
- ✓ тушунарлилиқ;

✓ сабабийлик.

Умуман олганда, ягона педагогик жараён ва унинг таркибий қисмларининг умумий ва ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиш таълим ва тарбия жараёнининг самарадорлигига хизмат қилади.

Назорат саволлари

- 1- Педагогик туркум фанлар ва уларнинг ўзига хосликлари.
- 2- Педагогик туркум фанларни ўқитиш жараёни яхлит тизим сифатида.
- 3- Педагогик туркум фанларни ўқитиш қонуниятлари ва тамойиллари.
- 4- Педагогика фанининг вазифалари.
- 5- Педагогика фанининг асосий категориялари.
- 6- Педагогика фанлари тизими.
- 7- Педагогик жараён ва унинг тузилиши.
- 8- Аниқ мақсадли таркибий қисм.
- 9- Мазмунли таркибий қисм.
- 10- Фаолиятли таркибий қисм.
- 11- Педагогик жараён қонуниятлари.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.

2. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.

3. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.

4. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.

5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.

2-Мавзу. Педагогик туркум фанлар бўйича ўқув-методик ҳужжатлар

Режа:

1. Ўқув-меъерий ҳужжатлар ҳақида тушунча.
2. Педагогика фани ўқитувчисининг ўқув-методик ҳужжатлари.

Таянч тушунчалар: ўқув режа, таянч ўқув режа, намунавий ўқув режа, ишчи ўқув режа, стандарт, ўқув-методик комплекс, силлабус, пререквизит, постреквизит, глоссарий.

Олий таълимнинг ўқув-меъерий ҳужжатларига ўқув режаси, ўқув дастури ва дарсликлар киради.

Ўқув режалари қуйидагилардан иборат: **таянч, намунавий ва ишчи ўқув режаси.**

Таянч ўқув режаси давлат таълим стандартининг ташкилий қисми ҳисобланган асосий меъерий ҳужжат бўлиб, у намунавий ва амалий ўқув режаларини ишлаб чиқиш учун асос бўлиб хизмат қилади. Таянч ўқув режаси давлат таълим стандарти таркибий қисми сифатида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланади.

Намунавий ўқув режа таянч ўқув режаси асосида тузилади ва Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлиги томонидан тасдиқланади. Бу режа узоқ муддатга мўлжаллаб тузилади ва унинг асосида мавжуд шароитларни ҳисобга олиб **ишчи ўқув режалари** ишлаб чиқилади.

Ўқув режаси – меъерий ҳужжат ҳисобланиб (таълим муассасаси сертификати) қуйидагиларни белгилайди:

- ўқув йили, семестрлар ва таътилларнинг давомийлиги;
- ушбу таълим муассасасида ўрганиладиган ўқув фанлари тартиби;
- ўқиш йиллари бўйича фанларни тақсимлаш;
- ҳар бир фан бўйича яхлит таълим даври ва ҳар бир курсда фанларни ўрганишга ажратилган соатлар ҳажми;
- ҳар бир фанни ўрганишга ажратилган ҳафталик соатлар ҳажми;
- практикумлар, ишлаб чиқариш ва педагогик амалиётлар ҳамда шу кабиларнинг давомийлиги.

Ўқув дастури – муайян ўқув фани бўйича билим, кўникма ва малакалар мазмуни, умумий вақтни муҳим билимларни ўрганилиши бўйича тақсимлаш, мавзуларнинг кетма-кетлигини белгилаш ҳамда уларнинг ўрганилиш даражасини ёритувчи меъерий ҳужжат.

Ўқув дастурлари **намунавий, ишчи ва муаллифлик** бўлиши мумкин.

Намунавий ўқув дастури у ёки бу таълим соҳасига нисбатан давлат таълим стандартлари талаблари асосида ишлаб чиқилади. Ўқув дастурлари қуйидагилардан иборат бўлади:

- ушбу фанни ўрганиш мақсадлари, ўқувчиларнинг билим ва малакаларига асосий талаблар, ўқитиш тавсия этиладиган шакл ва методлари ҳақидаги тушунтириш хати;
- ўрганилаётган материалнинг тематик мазмуни;

- курснинг алоҳида саволларини ўрганишга ўқитувчи сарфлайдиган тахминий соатлари ҳажми;
- дунёқарашни шакллантирувчи асосий саволлари рўйхати;
- фанлараро ва курслараро боғлиқликни амалга ошириш бўйича кўрсатмалар;
- ўқув ускуналари ва кўргазмалар қўлланмалар рўйхати;
- тавсия этиладиган адабиётлар.

Намунавий ўқув дастурлари Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлиги томонидан тасдиқланади, тавсиянома хусусиятига эга бўлади. Намунавий дастур асосида мактаб, олий таълим муассасаси томонидан **ишчи ўқув дастурлари** ишлаб чиқилади ва тасдиқланади. Намунавий дастурдан фарқли равишда ишчи дастурда регионал компоненти таърифланади, ўқув жараёнини методик, информацион, техник таъминлаш имконияти, ўқувчиларнинг тайёргарлиги даражаси ҳисобга олинади.

Муаллифлик ўқув дастурлари давлат стандарти талабларини ҳисобга олган ҳолда ўқув фанини қурилиши бошқача мантиқидан иборат бўлиши, у ёки бу назарияларни ўрганишга муаллифлик ёндашуви, ўрганилаётган ҳодиса ва жараёнларга нисбатан муаллифлик нуқтаи назарини акс эттириши лозим. Муаллифлик ўқув дастурлари ўқувчиларнинг эркин танлови бўйича (мажбурий ва факультатив) курслар ташкил этишда кенг фойдаланилади.

Таълим мазмуни ва ўқув дастурлари ўқув адабиётларида **лойиҳалаштирилади**. Бундай адабиётлар сирасига **дарсликлар ва ўқув қўлланмалари** киради.

Давлат таълим стандарти. Таълим мазмунининг ривожланишида кўзга ташланаётган замонавий тенденцияларидан бири уни **стандартлаштириш** (давлат миқёсида ягона қоидалар ва талаблар ўрнатилиши) ҳисобланади.

Давлат таълим стандарти:

- 1) таълим олиш шаклидан қатъий назар битирувчилар эришишлари керак бўлган таълим даражасини белгиловчи асосий ҳужжат;
- 2) ўқув фани бўйича якуний таълимнинг якуний натижаларини белгиловчи асосий ҳужжат;
- 3) таълим дастурлари мазмунининг минимуми, ўқувчилар томонидан бажариладиган ўқув ишларининг максимал ҳажми, шунингдек, битирувчиларнинг тайёргарлик даражаларига қўйилувчи талабларни белгилайди.

2.

Педагогика фани ўқитувчиси ўқув-меъёрий ҳужжатлар асосида ўзи ўқитадиган фани бўйича ўқув-методик комплекс яратади. Ўқув-методик комплекс тушунчаси турли тадқиқотчилар томонидан турлича талқин этилган бўлиб, бу тушунчаларнинг моҳиятини тўлароқ англаш учун улар томонидан ўқув-методик комплексга берилган баъзи таърифларни келтириб ўтамиз.

Е.Пичугина ўзининг тадқиқот ишларида қуйидагича таъриф беради: “**Ўқув-методик комплекс** – бу фаннинг ўқув мақсад ва вазифаларини тўлиқ ва самарали жорий этиш учун мўлжалланган ўқув дастурлари, дарслик ва

ўқув қўлланмалар, дидактик материаллар ва ўқитувчи учун методик кўрсатмалар мажмуидир”.

Ю.К.Бабанский **ўқув-методик комплексни** замонавий таълимда ўқув-тарбия масалаларини ечишга қаратилган ўзаро органик боғланган ўқув-методик қўлланмалар тўплами деб таърифлайди.

Бугунги кунда ўқув-методик комплексларида қўйидагилар бўлиши шарт қилиб қўйилган:

- ўқув ва ишчи дастурлар,
- таквим-мавзуйий режа,
- маъруза, семинар ва амалий машғулотлар ҳамда мустақил таълимнинг технологик модели ва технологик харитаси,
- маъруза матнлари,
- семинар, амалий ва лаборатория машғулотлари ишланмалари,
- мустақил таълим топшириқлари,
- асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати,
- презентациялар,
- назорат ва баҳолаш учун топшириқлар,
- силлабус,
- фанни ўқитишга доир ташкилий кўрсатмалар

Ўқув-методик комплексларни **ишлаб чиқиш взифалари**:

1. Ўқув-методик таъминотни тайёрлаш.
2. Ишлаб чиқариш , фан, техника ва иш берувчиларнинг талабларини инобатга олган холда фан мазмунини тизимлаштириш.
3. Сифатли мутахассисларни тайёрлашни таъминловчи ўқув-методик ва бошқа материаллар билан ўқув жараёнини таъминлаш.
4. Таълим жараёнига фаол усул ва инновацион педагогик технологияларни жорий этиш.
5. Талабаларнинг мустақил ишларини ва уларнинг билимларини назорат қилишни тўғри ташкиллаштириш ва режалаштириш.
6. Электрон дарслик, ўқув методик қўлланмаларни ишлаб чиқиш учун ўқув методик материаллар ишлаб чиқиш.
7. Ўқув жараёнини сифатини тизимли назорат қилиш имкониятини яратиш.

Ўқув-методик комплекслар:

- талабалар томонидан ўқув материални мустақил ўзлаштиришни;
- талабалар билимини назорат қилишни;
- барча турдаги машғулотларни ташкиллаштириш бўйича методик таъминотни;

- қўшимча ахборот таъминотни **таъминлаши керак.**

Ўқув жараёнида ўқув-методик комплекслар:

- ўқув материални ўзлаштиришда талабаларга амалий ва методик ёрдам бериш;
- фан бўйича ўқув жараёнини ташкиллаштиришда ва ўтказишда ўқитувчиларга методик ёрдам кўрсатиш;

- ўқув жараёнини методик таъминотини такомиллаштиришда, уни баҳолаш ва режалаштиришга асос **учун зарур**

Силлабус (лат. *Syllabus Errorum* - «иккиланишлар рўйхати») - 1864 йилда Рим черкови томонидан ишлаб чиқилган муҳокама қилинадиган таълимот ва тамойиллар рўйхати. Қадимда мазкур атама (лат. *syllabus* – каталог) Рим черкови томонидан папа томонидан ишлаб чиқилган қонунларни кодификациялаш учун қўлланилган.

Силлабус – ўқитиладиган фаннинг манбаларини, унинг қисқача мазмунини, мавзуси ва ҳар бир машғулотнинг давомийлигини, мустақил таълим топшириқларини, маслаҳат берадиган вақтни, ўқитувчининг талабларини, баҳолаш мезонларини, оралиқ назорат жадвалини ва адабиётлар рўйхатини кўрсатиб берадиган ўқув дастури.

Силлабуснинг таркибий қисмлари:

1. Профессор-ўқитувчи ҳақида маълумот.
2. Мурожаат учун маълумотнома.
3. Пререквизитлар (Prerequisite).
4. Постреквизитлар (Postrequisite) .
5. Фаннинг қисқача тавсифи.
6. Фаннинг мақсади ва вазифалари.
7. Фанни ўрганишга қўйиладиган талаблар.
8. Тақвим-мавзуйий режа.
9. Маъруза ва амалий машғулотлар режаси.
10. Талабаларнинг мустақил ишларини ўтказиш (консультация) режаси.
11. Мустақил ишларни бажариш ва топшириш жадвали.
12. Курс иши мавзулари банки.
13. Асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати.
14. Талабанинг ўқув ишлари натижаларини назорат қилишга доир саволлар.
15. Талабаларнинг билимини баҳолаш тизими.
16. Талабанинг рейтингини белгилаш шкаласи.
17. Якуний баҳолаш тартиби.
18. Талабанинг ўқув натижаларининг рейтинг-балли ва анъанавий баҳолаш тизими.

Пререквизитлар (Prerequisite) – ўрганилаётган фанни ўзлаштириш учун эгалланиши лозим бўлган билим, кўникма ва малакаларни ўзида акс эттирувчи фанлар.

Силлабусда нафақат талаба ўзлаштириши зарур бўлган фанлар, имкони борича аниқ мавзулар, билим ва кўникмалар рўйхати келтирилиши керак.

Постреквизитлар (Postrequisite) – курсни ўзлаштириш натижасида эгалланган билим, кўникма ва малакалар асос бўладиган келгуси фанлар тизими.

Талабаларга ўқув фанини мустақил фаолиятда ўрганиш ва билимлар сифатини доимий ўзи текширишини ташкиллаштиришда ёрдам бериш учун мўлжалланган.

Сўз боши. (ЎУМ) бу қисмида, берилган ўқув фанини ўрганишга киришида ўқитувчини талабага мурожаати, (ЎУМ) тузилиши ва унинг мазмунига қисқача тавсифи берилади.

I Бўлим. Ўқув фанига кириш. Қуйидаги ўқув маълумотли материаллардан иборат:

- 1) ўқув фанини ўрганишнинг долзарблиги, мақсад ва вазифалари;
- 2) Мутахассислик бўйича талабалар томонидан фан мазмунини муҳим ўзлаштириш даражасига давлат таълим стандартларининг талаблари.
- 3) Фаннинг ўқув дастури: ўқув вақтининг умумий ҳажми ва уни мавзулар ва иш турлари бўйича тақсимланиши кўрсатилади, ўқув фанининг мавзувий мазмуни изчилликда баён этилади.
- 4) Фан бўйича назорат шакли ва рейтинг баҳолаш.
- 5) Асосий ва қўшимча адабиётлар рўйхати.
- 6) Фан бўйича билмиларни якуний текшириш саволлари.

II Бўлим. Ўқув фани бўйича режа-топшириқ ва ўқув-методик материаллар тўплами. Берилган ўқув машғулоти тўғрисида маълумотни, жумладан кўзланаётган ўқув натижалар, мустақил иш учун топшириқлар; уларни бажаришни таъминловчи ўқув материал ва методик тавсиялар; ўқув ютуқларини ўзи текшириши учун тест, топшириқ ва саволлардан иборат. Талабани ўқув машғулотида мустақил тайёрланишида ва ўқув жараёни вақтида унинг мустақил фаолиятини ташкилий-дидактик таъминлаш вазифасини бажаради. Ўқув ютуқларини доимий ўзи назорат қилишини таъминлайди.

Фан бўйича глоссарий - асосий тоифа ва атамалар луғати.

Ўқув фани бўйича талабани ўқув натижаларининг ютуқлар ва-рағи - талаба томонидан рейтинг балларни тўпланиши тўғрисида тезкор маълумотларни олишни таъминлайди.

Ўқув фани бўйича талабага мўлжалланган ўқув-методик комплексни (ЎУМ) ишлаб чиқишнинг йўл ва воситалари

Талабанинг ЎУМ қуйидагилардан келиб чиқиб ишлаб чиқилиши керак:

- 1) ўқув маълумотининг мақсади, тузилиши, мазмуни ва ҳажми,
- 2) талабага ДТС томонидан белгиланган, берилган шароитда ва ўқув режасида белгиланган вақтда таълим мақсадларига эришишни кафолатловчи фан бўйича таълим технологияси.

Ўқув фани бўйича талабалар мустақил фаолиятини ташкиллаштириш учун ЎУМ тузилиши ва мазмунли кўрсаткичлари:

1. Режа - топшириқ - ҳар бир ўқув машғулоти учун тузилади. Жадвал кўринишида бажарилиб, қуйидаги маълумотларни ўз ичига олади:

- 1.1. Мавзунинг номи, ўқув машғулоти шакли ва тури.
- 1.2. Ўқув машғулотининг тузилиши/ олиб бориш режаси.
- 1.3. Ўқув машғулоти мақсади.

1.4. Талабанинг ўқув фаолияти натижалари - таълим бериш натижасида талаба бажариши лозим бўлган ҳаракатлар. Улар аниқ ва феълларда (...айтади, ...санаб беради, ... таснифлайди ва ҳ.к) ифодаланиб, олинган

натижаларни бир хил маънода ва ҳаққоний баҳолаш, уларни белгиланган мақсадга мос келишини аниқлаш имконини беради.

1.5. Мустақил тайёргарлик учун топшириқ. Улар қисқа маслаҳат ва уларни бажариш бўйича тавсияномалардан иборат бўлган - айтиб беришлар билан берилиши мумкин.

1.6. Назорат шакли: Кузатув, ўқув топшириқларини бажариш, савол-жавоб шакли, тест ва бошқ.

1.7. Ўқув фан бўйича талаба олиши мумкин бўлган, энг юқори балл. Ўқув фан бўйича талаба олиши мумкин бўлган, ҳақиқий балл.

2. Ўқув-методик материаллар ўқув машғулоти мақсади ва мазмунидан ташқари, таълим бериш технологиясига мувофиқ қуйидагиларни ўз ичига олади:

2.1. Ўқув материаллар: маърузанинг қисқа (таянч) чизма ва жадвал кўринишидаги ёзмалари.

2.2. Ўқув гуруҳи учун топшириқ, уларни бажаришнинг кўрсаткич ва баҳолаш мезонлари.

2.3. Талабалар ўқув иш жараёнида амал қилишлари лозим бўлган ахборот берувчи материаллар: (ақлий ҳужум, гуруҳларда ишлаш) қоидаси; (эссе, реферат ёзишга) талаблар; (кейс ва бошқ.) материаллар.

2.4. Ўзини текшириш учун топшириқлар (тест, савол, топшириқ ва машқлар).

Жорий педагогик назоратни ва талаба томонидан қўзланаётган таълимий мақсадларга эришиш даражасини доимий ўзи баҳолашни таъминлайди. Оралиқ ва якуний назоратнинг савол ва топшириқларни ўз ичига олади.

Ўқув-методик материаллар ҳажми чегараланмайди. Лекин улар катта ҳажмли, яхши тузилмага келтирилган ва графикли рамсийлаштирилган бўлиши керак.

Назорат саволлари

1. Ўқув-меъёрий ҳужжатлар ҳақида тушунча.
2. Педагогика фани ўқитувчисининг ўқув-методик ҳужжатлари.
3. Намунавий ўқув режаишлаб чиқиш ва расмийлаштириш тартиби.
4. Ўқув дастурини ишлаб чиқиши ва расмийлаштириш тартиби.
5. Давлат таълим стандарти чиқиши ва расмийлаштириш тартиби.
6. Ўқув-методик комплекс таркибий қисмлари.
7. Силлабуснинг таркибий қисмлари

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.

2. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.
3. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
4. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.

3-Мавзу. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг амалий-технологик жиҳатлари

Режа:

1. Педагогик туркум фанларни ўқитиш мазмунини интеграциялаш.
2. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион метод ва воситалари.
3. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион шакллари.

Таянч тушунчалар: интеграция, интеграциялаш, интегратив ёндашув, метод, анъанавий метод, амалий метод, кўрсатмали метод, иллюстрация, интерфаол методлар, кейс-стади, эвристик.

Таълим олувчиларда дунёни яхлит тасаввур қилиш лаёқатини ривожлантиришда умумлаштирувчи, дунёқарашни шакллантириш имконини берувчи интегратив фанларни яратиш муҳим аҳамият касб этади. **Интеграция** сўзи латинча *integration* - *тиклаш, тўлдириш* деган маъноларни англатиб, интеграциялаш эса, бир бутуннинг алоҳида бир-бирига боғлиқ қисмларини илмий билимлар асосида яқинлаштириш, тўлдириш ва юқори даражага олиб чиқишдан иборат жараён. **Интеграциялаш** – умумий билим мазмунини аниқлашда, ўқув дастурлари ва дарсликларни яратишда аҳамият берадиган тамойил. Ўқитишда **интеграция** ҳар хил фанлардаги асосий тамойиллар ва қонуниятларни ўзаро яқин диалектик бирликда қарашни назарда ушлайди. Шунингдек, мазмуни жиҳатдан бир-бирига яқин фанларнинг ўзаро ва алоҳида бир фаннинг ичидаги материалларнинг орасидаги алоқаларни аниқлаб, талабаларнинг билиминини ривожлантириш мумкин.

Тадқиқотчиларнинг таъкидлашича, педагогик жараёндаги интеграция – бу илгарги алоҳида-алоҳида қисмларнинг бирлашиб яхлит ҳолга келтирилиши билан боғлиқ бўлган ривожланиш жараёнининг бир жиҳатидир. Бу жараён мавжуд бўлган тизим доирасида ҳам, янги ҳосил бўлган тизим доирасида ҳам кечиши мумкин. Интеграция жараёнининг моҳияти – бу тизим ичидаги ҳар бир элементнинг янгидан сифатли ҳосил бўлишидир. Интеграциялаш тамойили таълим жараёни барча компонентларининг, тизимдаги барча элементларнинг ўзаро алоқада бўлишини, тизимлар ўртасидаги алоқанинг бўлишини талаб қилади, мақсадга йўналганликни ишлаб чиқишда, ўқитишнинг мазмуни, шакли ва методларини аниқлашда асосий вазифани бажаради. Интегратив ёндашув педагогик жараённинг ҳар қандай компонентида интеграциялаш тамойилини амалга оширишни билдиради. Интегратив жараёнлар – тизимнинг алоҳида-алоҳида элементларининг ёки тизимларнинг янгидан сифатли ҳосил бўлиш жараёнидир. Дидактика ва тарбия назариясидаги кўплаб тадқиқотлар таълим жараёнини такомиллаштиришнинг аниқ бир йўллари ишлаб чиқишда юқорида кўрсатилган шарт-шароитларга амал қилади.

Сўнги изланишлар натижалари шуни кўрсатадики, интеграция ҳар бир ўқув предмет мазмунини тушунарли бўлишини таъминлайди; ўта мураккаб

ёки иккинчи даражали бўлган материални таълим мазмунидан чиқариб ташланишига имконият яратади; ҳар хил ўқув предметларнинг ўқитилишида билимларни такрорланиши олди олинганлиги таълимга ажратилган вақтнинг самаралироқ ишлатилишига олиб келади; дарснинг ҳар бир босқичида талабаларнинг билиш фаолиятини фаоллаштиришга ёрдам беради; ҳар хил фанларни ўрганиш жараёнида олинган билимларни битта тизимга бирлаштиришга хизмат қилади, бу эса ўз ўрнида дунёнинг яхлит тасаввурини шаклланишига олиб келади; ўқув режасини кўп предметлилигини бартараф қилиб, назоратни осонлаштиради; таълимга бўлган мотивацияни ўзгартиради; таълимнинг замонавий ташкилий шакллари кўлаш учун қулай имконият яратади; шахсни эркин ривожланиши учун шароитларни шакллантиради.

Талабаларда ҳақиқий илмий дунёқарашнинг шаклланишига барча ижтимоий ва табиий ҳодисаларни ўзаро боғлиқликда кўриб чиқилиши, ўрганилиши орқали эришилади.

2.

Метод сўзи грекча тадқиқот, мақсадга эришиш йўли, усули деганидир. Метод – энг умумий маънода – мақсадга эришиш усули, маълум тарзда тартибга солинган фаолият. **Ўқитиш методлари** дейилганда, ўрганилаётган материални эгаллашга қаратилган турли дидактик вазифаларни ҳал этиш бўйича ўқитувчининг ўргатувчи иши ва ўқувчилар ўқув-билиш фаолиятини ташкил этиш усуллари тушунилиши лозим. **Ўқитиш усули** – ўқитиш методининг таркибий қисми ёки алоҳида томони.

Педагогика фани ўқитувчиларнинг ўқитиш методларини ўз холича танлашни тавсия қилмайди. Ўқитиш методлари қуйидаги факторлар асосида танлаб олинishi лозим:

1. Ўқитишнинг мақсади ва вазифалари.
2. Мавзунинг мазмуни.
3. Ўқитиш тамойиллари ва педагогнинг позицияси.
4. Талабаларнинг ўқув имкониятлари.
5. Мавзунини ўрганишга ажратилган вақт.
6. Ўқув муассасалари, аудиторияларнинг моддий таъминланганлик даражаси, жиҳозлар, кўрсатмали қурооллар, техник воситаларнинг мавжудлиги.
7. Ўқитувчининг имкониятлари, назарий ва амалий жиҳатдан касбий тайёргарлик даражаси, педагогик маҳорати, шахсий сифатлари.

Ўқитувчи бу ҳолатларни инобатга олиб, у ёки бу кетма-кетликда оғзаки, кўргазмали ёки амалий методларни, репродуктив ёки мустақил ишларни бошқариш методларини назорат ва ўз-ўзини назорат методларини танлаш борасида аниқ ечимлар қабул қилади.

Ўқитишнинг анъанавий методлари:

1. Оғзаки методлар (ўқув ахборотларини эшитиш орқали қабул қилиш методлари):

- ҳикоя;
- суҳбат;

- тушунтириш;
- маъруза;
- савол-жавоб

2. Амалий методлар (ўқув ахборотларини амалий меҳнат ҳаракатлари орқали бериши):

- машқ;
- китоб билан ишлаш;
- амалий;
- лаборатория

3. Кўрсатмали методлар (ўқув ахборотларини кўргазмали узатиш ва кўриши орқали қабул қилиш методлари):

- иллюстрация;
- намойиш
- (демонстрация)
- видеометод

Ўқитишнинг замоцнавий (интерфаол) методлари:

Интерфаол методлар («inter» - ўзаро, "akt" - фаол ҳаракат, фаоллик, таъсирчанлик) – бу ўқитувчи ва ўқувчининг ўқув ўйини шаклидаги ўзаро ҳаракатини ташкил этиш қоидаларининг системаси.

Интерфаол методлар: дискуссия, тренинг ва ўйинлар.

Ҳозирги кунда бу методларнинг ўқитиш шакллари ва усуллари билан бириктирилган модификациялари (ўзгартириш) фойдаланилади. Масалан:

- 1) лекция-дискуссия;
- 2) тренинглар;
- 3) кейс-стади;
- 4) «очик жавоблар билан» муҳокама;
- 5) «яқунланмаган хулоса билан» суҳбатлашиш;
- 6) жуфт бўлиб ёки кичик гуруҳларда ишлаш;
- 7) «ақлий хужум»;
- 8) беллашув;
- 9) график-органайзерлар;
- 10) қоида бўйича ва қоидасиз ўйин;
- 11) ўзининг лойиҳаларини реклама қилиш.

Кейс-стади методи

Кейс-стади инглизча case - аниқ вазият, stadi – таълим сўзларининг бирикувидан ҳосил қилинган бўлиб, аниқ вазиятларни ўрганиш, таҳлил этиш ва ижтимоий аҳамиятга эга натижаларга эришишга асосланган таълим методидир. Мазкур метод муаммоли таълим методидан фарқли равишда реал вазиятларни ўрганиш асосида аниқ қарорлар қабул қилишга асосланади. Агар у ўқув жараёнида маълум бир мақсадга эришиш йўли сифатида қўлланилса, метод характерига эга бўлади, бирор бир жараёни тадқиқ этишда босқичма-босқич, маълум бир алгоритм асосида амалга оширилса, технологик жиҳатни ўзида акс эттиради.

I. Кейс-технологиясини амалга оширувчи ўқитувчи фаолиятининг босқичлари:

1. Тайёргарлик босқичи:

Аудиториядан ташқарида бажариладиган мураккаб илмий-тадқиқотчилик, услубий ва конструкциялаш фаолиятини ўз ичига олиб, ўқитувчи ҳаракатларининг қуйидаги изчиллиги билан боғлиқ бўлади:

■ кейсни яратади (агар тайёр кейсдан фойдаланилмаса);

■ таълим технологиясини лойиҳалаштиради ва режалаштиради;

■ ўқувчиларни тайёрлайди, уларнинг кейс билан мустақил ишлаши учун ўқув ва услубий таъминотни ишлаб чиқади.

2. Асосий босқич: кейс-технологиясини амалга ошириш:

Ўқитувчи ҳаракатларининг изчиллиги:

■ Ишчи дастури асосида ўқув машғулоти шакли, тури ва вақтини белгилайди (амалий машғулот/мустақил иш/ ўқув амалиёти).

■ Ўқув машғулоти мақсадини ойдинлаштиради, ўқув машғулотидан кутиладиган натижалар ва педагогик вазифаларни белгилайди.

■ Таълимнинг оптимал моделини (белгиланган вақтда ва қарор топган шароитларда қўйилган мақсаднинг амалга оширилишини ва прогноз қилинадиган ўқув натижаларига эришишни кафолатлайдиган оптимал таълим методлари, шакл ва воситалари мажмуи)ни танлайди.

3. Таҳлилий, баҳоловчи босқич:

Яратилган кейс эксперт текширувидан ва баҳосидан ўтиши керак. Қуйидагилар текшириш усуллари бўлиши мумкин:

1. Кейс лойиҳасининг корхона ходими томонидан кўриб чиқилиши ва унда баён қилинган ахборотнинг реал вазиятга мувофиқ келиши, шунингдек келтирилган фактлар талқини ва шу кабиларнинг текширилиши.

2. Экспертлик баҳоси ва ҳамкасблар фикрлари, ўқитувчи-кейсологнинг кейсининг таълимдаги қиммати хусусидаги фикри, уни текширишнинг иккинчи усулидир.

II. Ўқувчилар томонидан кейсни ечиш босқичлари:

Жаҳон тажрибаси кўрсатишича, агар ўқувчиларнинг кейсни ҳал этиш технологияси икки босқичдан иборат бўлса, таълимий мақсадларга эришишда янада кўпроқ самарага эришиш мумкин:

Биринчи босқич – кейсни ҳал этиш бўйича индивидуал (аудиториядан ташқари) иш. *Ўқувчи мустақил равишда:*

1) кейс материаллари билан танишади;

2) тақдим этилган вазиятни ўрганади, изоҳлайди ва асослайди;

3) муаммо ва муаммо ости муаммоларни ажратади, вазиятни тадқиқ ва таҳлил қилиш усуллари танлайди;

4) берилган амалий вазиятни таҳлил қилади; ажратилган муаммони ҳал этиш усуллари ва воситаларини белгилайди ва асослайди;

5) таклиф этиладиган қарорни амалга ошириш бўйича тадбирларни ишлаб чиқади.

Иккинчи босқич – кейс билан биргаликда жамоа бўлиб (аудиторияда) ишлаш. *Ўқувчилар кичик гуруҳларга бўлиниб, биргаликда кейс устида ишлашади:*

1) гуруҳ аъзоларининг вазият, асосий муаммолар ва уларни ҳал этиш йўллари ҳақидаги турли тасаввурларини мувофиқлаштиришади;

2) ечимнинг таклиф этилган вариантларини муҳокама қиладилар ва баҳолайдилар, қўйилган муаммо нуқтаи назаридан ушбу вазият учун энг мақбул вариантни танлашади;

3) муаммоли вазият ечимига олиб келадиган танланган ҳаракатлар йўлини амалга оширишнинг аниқ қадамба-қадам дастурини батафсил ишлаб чиқадилар;

4) тақдимотга тайёрланадилар ва намойиш этиладиган материални расмийлаштиришади.

Ўқитувчининг янги мавзуга тайёргарлик кўришида анъанавий ва замонавий методларни танлаши – бу уларнинг ўзаро алмашинувини (чоғиштиришни) вақт ва дидактик мақсад бўйича мувофиқлаштириш демакдир. Натижада талабаларнинг ақлий ва амалий фаолиятининг юқори даражасини яратишга шароит яратилади. Тўғри қўлланилган методлар объектив воқеликка оид билимларни чуқурлаштиради ва яхлит ҳолда машғулотнинг илмий-назарий даражасини оширади. Кетма-кет сараланган ўқитиш методлари маълум даражада билиш ва касбий қизиқишни ривожлантиришга, мустақил амалий фаолиятни **фаоллаштиришга** олиб келади.

Ўқитиш фаолиятининг ҳар қандай босқичида ҳар доим бир нечта методлар қўлланилади. Фақат бир-икки метод, ёки оғзаки, ёки кўрғазмали, ёки амалий метод қўлланилиши мумкин эмас. Аслида бу методлар ўқитишнинг муайян актида жамулжам чоғиштирилади.

Масалан: мавзу мазмунининг имкониятларини ҳисобга олиб бош вазифа **ўқув-билиш фаолияти** кўникмаларини шакллантириш, ўқишда мустақилликни ривожлантириш бўлса, унда биз биринчи галда бошқа методлар ёрдамида жорий этиладиган **эвристик** (изланувчанлик) методларини қўллаймиз.

Интерфаол метод нечоғлик ўқитишнинг муайян актини тавсифласа, у шунчалик кўп ўқитиш самарасини таъминлайди. Масалан, педагог асосий метод сифатида **“савол-жавоб”**ни танлайди ва уни ўтказиш мантиқини куради, шунингдек савол-жавоб давомида ўқувчиларнинг фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун **“кластер”** дан фойдаланади, бу эса кутилган самарани беради.

Интерфаол ўқитиш методларларини танлашнинг кейинги муҳим шарти уларни энг мақбул чоғиштириш **мезонларини** ҳисобга олишни тақазо этади.

1. Интерфаол методларни танлаш мезони уларнинг **таълим-тарбияни ривожлантириш масалаларини ечишга юқори** йўналганлигидир. Бу мезон турли хил методларнинг у ёки бу доирадаги вазифаларини ечиш имкониятларини баҳолаш йўли билан жорий этилади, чунки ижтимоий тажриба элементларини ўзлаштиришда уларнинг имкониятлари турличадир.

Интерфаол методларнинг барчаси ўқувчиларнинг фикрлаш мустақиллигини таъминлайди, ўқитишда бир қолипликни ва андозаликни йўқотади, ўқув материалларини эгаллашда назарий билимларнинг ролини бирмунча оширади.

2. Интерфаол методларни танлашнинг навбатдаги мезони уларнинг таълим **мазмунини хусусиятларига мос келишидир. Метод мазмунининг ҳаракатланиш** шакли (Гегель) сифатида ҳам аниқланади. Бир метод ёрдамида мазмунни тўлароқ очиб берилса, бошқаси уни ижодий ўзлаштиришга имкон тўғдиради, учинчиси - бу мазмун учун яроқсиз бўлиши мумкин.

Интерфаол методларнинг **рўёбга чиқариш** шакллари **жорий этиш воситалари** каби турлича бўлиши мумкин. Масалан, **ақлий ҳужум, танқидий фикрлаш, ажурли арра, менюлар** оғзаки сўз, дарслик ўқиш, кино ёки телевидение, бошқа тасвирий воситалар орқали амалга оширилса, **кластер, синквейн, ўз ўрнигини топ** каби методлар ўқитувчининг олдиндан кўрсатиб берган фаолият усулларини такрорлашини тақозо этади.

3.Интерфаол методларни танлашнинг навбатдаги мезони уларнинг **ўқувчилар ўқув имкониятларига тўлиқ мос келишидир**, яъни самарали ўқув фаолияти учун ички ва ташқи шарт-шароитларнинг бирлигини таъминлашдир. Кузатишларнинг кўрсатишича, реал ўқув имкониятларини ўрганишда қуйидаги шартларни аниқлаштириш керак бўлади: ўқувчиларнинг мустақил фаолиятига тайёргарлиги (ўқув ишларини режалаштириш, машғулот мақсади ва вазифаларини тўлиқ белгилаб олиш кўникмаси, ўз-ўзини назорат, тескари алоқа ўрнатиш ва қўшимча дидактик жараёнини қуриш); ўқувчиларнинг ижодий фаолиятига тайёргарлиги (фикрлаш мустақиллиги, ўқув материалларидаги асосий ғояни илғаб олиш кўникмаси, топшириқ шартларини белгилаш ва уни ечиш методларини мустақил топиш кўникмаси); ўқишга муносабат ва бошқалар.

4. Интерфаол ўқитиш методларидан фойдаланишда **педагогнинг хусусий имкониятларига мос келиши** лозим. Дарснинг дидактик мақсадларига турли методлардан, уларнинг ўзаро бирикувидан оқилона фойдаланиш эвазига эришиш мумкин. Бошқача қилиб айтганда, методлар компенсаторлик (бири йўл қўйган камчилик бошқаси эвазига йўқотилади, яъни меъёрланади) имкониятларига эга.

5. Интерфаол методларни танлаш мезонларидан яна бири – **уларнинг ўқув жараёнини ташкил этиш шакллари билан мос келишидир**. Ўқитишнинг ялпи (фронтал), гуруҳли ва индивидуал шакллари турлича методларни талаб этади. Масалан, **дебат** методи икки ўқувчи (ёки икки гуруҳча) ўртасидаги баҳс ҳисобланса, **“ақлий ҳужум”**да гуруҳдаги барча ўқувчиларнинг иштироки зарур бўлади. Шунингдек, бу мезон мазмунинг мураккаблик даражасига мос ҳолда шакл ва методнинг ўзаро уйғунлигини таъминлашга йўналтирилади.

6. Интерфаол методларнинг педагогик технология принципларига мос келиши **умумлаштирувчи мезон** ҳисобланади.

Шундай қилиб, ўқитишда анъанавий ва замонвий услублар (методлар) мутонасиб-лигини таъминлаш учун педагогдан на фақат фанини ва унинг

методикасини яхши билиш талаб этилади. Балки, замонвий педагогик технологияларни ўзлаштириб бориши, мутахассислиги бўйича илғор педагогик тажрибаларни ва чет эл тажрибаларини ҳам ўрганиб бориш бориш мажбурияти юклатилади.

3.

Олий таълимдаги ўқув жараёни шаклларига маъруза, семинар ва амалий машғулотлар, лаборатория машғулотлари, ўқув анжуманлари, маслаҳатлар, экскурсия, экспедиция, ўқув ишлаб чиқариш педагогик амалиёти, курс ва диплом ишлари, талабаларнинг мустақил таҳсили киради.

Маъруза – олий таълимда таълимни ташкил этишнинг асосий шакли ҳисобланиб, куйидаги вазифаларни амалга оширишга имкон беради:

1) йўналтирувчи: талабаларни ўқув материалнинг асосий жиҳатларига эътибор қаратишга имкон бериш;

2) ахборот: профессор-ўқитувчи маъруза вақтида муаммони, муаммо билан боғлиқ асосий далил ва хулосалар моҳиятини очиб беради;

3) методологик: маъруза жараёнида муаммонинг фалсафий-назарий асослари баён этилади.

4) тарбияловчи: талабаларда тинглаш, идрок этиш, мунозарада иштирок этиш маданиятини шакллантириш;

5) ривожлантирувчи: талабаларда мантиқий фикрлаш, хулосалар чиқара олиш қобилиятини ривожлантириш.

Маъруза турлари	Ўзига хос хусусиятлари
Кириш маърузаси	Талабаларда ўқув фани тўғрисидаги умумий тасаввурларни шакллантириш
Маълумотли маъруза	Талабаларда муаммога доир маълумотларни ахборий-рецептив тарзда тақдим этиш
Анжуман-маъруза	Талабалар томонидан ўқув материални изланишли тарзда ўзлаштирилишига эришиш
Муаммоли-маъруза	Талабаларга муаммоли савол, муаммоли вазият ва муаммоли топшириқларни тақдим этиш орқали мавзу режасидаги масалаларни баён этиш
Маъруза-мунозара	Фикрлар алмашинувини ташкил этиш асосида маъруза қисмларини ўзлаштирилишига эришиш
Визуал-маъруза	Визуал-материалларни тақдим этиш орқали талабалар томонидан материалнинг ўзлаштирилишига эришиш
Конспектли-маъруза	Талабалар томонидан ўқув материални ўзлаштиришга эришиш мақсадида тушунтириш билан бирга энг асосий қисмларини ёздириб бориш

Семинар – бу профессор-ўқитувчини таълим олувчилар билан фаол мулоқотга киришишига йўналтирилган, назарий билимларни амалий фао-

лиятда қўллай олиш учун зарурий шарт-шароитни таъминловчи таълимни ташкил этиш шаклидир.

Семинар куйидаги мақсадларга эришиш учун қўлланилади:

- 1) назарий материални тартибга солиш;
- 2) билимларни мустаҳкамлаш;
- 3) кўникма ва малакаларни ҳосил қилиш;
- 3) билимларни назорат қилиш.

Семинар турлари	Ўзига хос хусусиятлари
Маъруза(доклад)ли семинар	Семинар машғулоти талабаларнинг маърузаларини тинглаш ва мунозара шаклида ўтказилади.
Диалогли семинар	Семинар машғулоти оммавий ва индивидуал савол-жавоблар тариқасида ташкил этилади
Рефлексив семинар	Семинар машғулоти мавзуга доир маълумотларни муҳокама қилиш ва аниқ хулосаларга келиш тарзида ўтказилади.
Семинар-фикрлар алмашинуви	Семинар машғулотини ташкил этишда манбалардан фойдаланилади ва турли фикрларни шакллантиришга эришилади
Семинар-иллюстрация	Семинар машғулоти манбалар билан ишлаш тарзида ташкил этилади ва материаллар иллюстрация тарзида намойиш этилади.
Эвристик семинар	Семинар изланишли-топшириқли тарзда ташкил этилади.

Амалий машғулот ўқув ишини ташкил этишнинг асосий шаклларида бири бўлиб, экспериментал тавсифдаги мустақил топшириқларни талабаларнинг профессор-ўқитувчи билан биргаликда бажаришини ўзида акс эттиради.

Амалий машғулотнинг бош мақсади – бирор бир фанга доир назарий қоидаларни амалий жиҳатларини очиқ бериш; талабаларнинг ўрганилаётган қонуниятларни ўзига хосликлари ва намоён бўлиш шакллари чуккур тушунишларини таъминлаш; бўлажак мутахассисларда ўрганилаётган объект билан амалий мулоқотга киришиш кўникмасини шакллантиришдир. Амалий машғулотлар талабаларнинг касбий компетентлигини шакллантиришда муҳим роль ўйнайди.

Мустақил иш – таълимни ташкил этиш шаклларида бири бўлиб, бунда талабалар ўз олдларига у ёки бу вазифаларни, мақсадларни онгли равишда қўйиб, фаолиятни режалаштиради ва уни амалга оширади.

Мустақил иш – ўқитувчининг топшириғи ва унинг раҳбарлигида ўқув вазифасини ҳал этадиган таълимни ташкил этиш шакли. Мустақил иш қўйилган мақсад билан боғлиқликда талабаларнинг аниқ фаолиятини ташкил этиш ва амалга оширишдир. Талабаларнинг мустақил ишлари уларнинг юқори даражадаги фаоллик, ижодийлик, мустақил таҳлил, ташаббускорликка асосланган фаолиятларидир.

Лаборатория машғулотлари. Лаборатория машғулотларининг асосий тавсифи шундаки, унда талабалар мустақил равишда вазифа бажарадилар ёки эксперимент ўтказадилар.

Махсус семинарлар маъруза мавзуларига алоқадор бўлмайди ва бирор фаннинг дастури мазмунига кирмайди. Одатда фаннинг хусусий масалаларини чуқур ўрганиш мақсадида кўлланилади.

Назорат саволлари

1. Педагогик туркум фанларни ўқитиш мазмунини интеграциялаш.
2. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион таълим метод ва воситалари.
3. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг инновацион шакллари.
4. Ўқитишнинг анъанавий методлари.
5. Ўқитишнинг замоцнавий (интерфаол) методлари.
6. Кейс-стади методи.
7. Мустақил ишни ташкил этиш ва ўтказиш.
8. Амалий машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш.
9. Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш.
10. Махсус семинарларни ташкил этиш ва ўтказиш

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.
2. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.
3. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
4. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология.- М.: Народное образование, 2000.

4-Мавзу. Педагогик туркум фанларни ўқитиш шакллари

Режа:

1. Маъруза турлари ва уларга қўйиладиган талаблар.
2. Семинар ва амалий машғулотларни ўтказиш технологияси.
3. Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.
4. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси.

Таянч тушунчалар: методологик, педагогик прогнозлаш, очик маъруза, семинар, махсус семинар, лаборатория машғулот, мустақил таълим, эвристик, реконструктив-вариатив, маъруза.

Маъруза (лотин тилида **lectio**-ўқиш) – бирор бир илмий, сиёсий мавзу бўйича ўқув материални оғзаки баён этиш.

Маъруза атамасининг бирнеча маъноси бор:

1. **Маъруза** – ўқув материали, бирор масала, илмий, сиёсий мавзуларнинг изчил тартибли оғзаки **баёни**.
2. **Маъруза** – олий ўқув юртларида ўқув жараёнининг асосий **шакли**.
3. **Маъруза** – омма олдидаги бирор материални баён қилиш учун тайёрланган ахборотлар **мажмуи**.

Маъруза ўқитувчи шахсининг барча бойлиги: онги, ҳиссиёти, иродаси, туйғуси, эътиқоди орқали талабалар ички дунёси билан мулоқотда бўлишининг энг самарали, жонли шаклидир. Бунда ўқитишнинг йўналтирув, ахборот бериш, методологик ва тарбиялаш функцияларини рўёбга чиқаришга ёрдам беради.

Маърузанинг **йўналтирувчи** функциясида талабаларнинг диққати ўқув материалининг асосий қоидалари, уни ўрганишдаги ҳамда бўлғуси касбий фаолиятидаги роли ва аҳамияти, уни ўзлаштириш методларига жалб қилинади.

Маърузанинг **ахборот бериш** функцияси асосий илмий фактлар, қоидалар, хулосаларнинг моҳиятини очиқда ўқитувчи томонидан амалга оширилади.

Маърузанинг **методологик** функциясини қўллаш тадқиқот методларини қийслаш, чоғиштиришга, илмий изланишнинг тамойиллари ва ёндашувларини аниқлашга ёрдам беради.

Маърузанинг **тарбиявий** функцияси маъруза жараёнида ўқув материалга ҳиссий баҳо бериш муносабатларини уйғотиш, қизиқишларини ўстириш, мантиқий фикрлаш ва исботлашни ойдинлаштириш йўли билан амалга оширилади.

Олий таълимда ўқитишнинг бир шакли сифатида маърузага қўйиладиган **талаблар:**

- маърузанинг ахлоқийлик жиҳати (илмийли к ва ахборотлилик);
- исботлаш ва аргументлаш (аниқ мисолларнинг етарли бўлиши);
- баён қилишнинг эмоционаллиги (талабаларни фаоллаштириш);

- баён қилинадиган масалаларнинг аниқ структураси ва мантики;
- методик жиҳатдан ишлаб чиққанлик (асосий фикрларни аниқлаш);
- аниқ, илмий ва адабий тилда баён қилиш;
- аудивизуал дидактик материалларни фойдаланиш.

Маърузага тайёрланиш:

- маъруза мавзуси бўйича материаллар тўплаш;
- маърузанинг режасини тузиш;
- маърузага материалларни саралаб олиш;
- маъруза конспектини тузиш;
- маъруза машғулоти ўтишнинг технологиясини ишлаб чиқиш.

Яхши маъруза ўқитувчидан жуда катта меҳнатни талаб этади. Камида бир hafta олдин тайёргарлик кўришни бошлаш керак. Бугунги кунда педагогика фани ўқитувчисидан педагогик прогностикадан оптимал фойдаланиш талаб этилади.

Педагогик прогнозлаш (башоратлаш) – бу педагог-тадқиқотчининг экстраполяция (*башоратлаштирилаётган объектининг олдинги ва ҳозирги кундаги ривожланиш тенденцияларини ўрганиш ва улардан келажакни шарҳлашда фойдаланиш*), моделлаштириш, эксперт баҳоси каби методларга асосланган таълимий-тарбиявий тизимни ривожлантиришни башоратлашга, педагогик назарияларни ривожлантиришга ҳамда педагогик воқелик ва жараёнларни башоратлашга қаратилган илмий-тадқиқотчилик фаолиятидир. (*Андреев В.И. Концептуальная педагогическая прогностика*).

Жамият ҳаётини ривожлантиришнинг ҳозирги босқичида педагогик прогностика ўзининг аниқ белгилаб олган мақсад ва вазифалари, объекти ва предмети, тадқиқ этаётган муаммоларининг мантиқий асослари, ривожланиш қонуниятлари, ўзининг таянч методологиясига эга бўлган педагогика фанининг муҳим тармоғи сифатида намоён бўлади. Педагогик прогностика Ўзбекистон Республикасида илмнинг устувор соҳаси сифатида мустақил Давлат ва жамиятнинг тараққиётига хизмат қиладиган узлуксиз таълим тизимини янгидан-янги педагогик назариялар негизида вужудга келган таълим моделлари ва технологиялари билан қуроллантириш асосида кадрлар тайёрлаш самарадорлигини оширишга йўналтирилгандир.

Педагогик прогностика **таълим жараёнини педагогик жиҳатдан таъминлаш**, уни янгидан-янги технологиялар билан бойитиш соҳасидаги изланишлари, ўқитувчининг таълим жараёни, ўқувчи фаолиятини мустақил билим олиш сари йўналтиришга раҳбарлик қилиш маҳорати, шахсий сифатларини педагогик-психологик тайёргарлиги, хусусий соҳадаги билимини нутқ, мулоқот, муомала маданиятини ошириш йўллари таклиф қилиш устида ҳам изланишлар олиб бориши керак.

Педагогик прогностика ўзи тадқиқ қилишга киришган муаммоларини хар томонлама батафсил ёритиши учун ижтимоий-психология, социология, антропология, одам анатомияси ва физиологияси, фалсафа, статистика каби фан соҳаларига таяниб иш кўради. Чунки педагогик прогностика ўз изланишларини амалга ошириш жараёнида худди шу фан соҳаларида аниқланган қонуниятлар, аксиома даражасига кўта-рилган илмий

ҳақиқатларга асосланади. Айниқса, янги моделлар ва технологияларни ишлаб чиқиш ҳамда тақдим этишда бунга қатъий амал қилинади.

Педагогик прогностика ўқувчи ҳамда ўқитувчининг жонли фаолият кўрсатишини таъминлаш, унинг эркин фикрлаш, ижодкорлик қобилиятини ривожлантиришга йўналтирилган таълим жараёнини ташкил этишни назарда тутди.

Педагогик технологияларнинг кенг диапазонли бўлиши **Давлат таълим стандартлари доирасида ўқувчиларга тақдим этиладиган ўқув материалларининг максимум миқдоридаги ижодий ҳамда эвристик даражаларини белгилаш имконини** ҳам беради. Шу маънода, педагогик прогностика тафаккур доирасида бугунги кунга қадар ҳукмрон бўлиб келаётган куруқ методизмдан воз кечиши керак. Бу демак, таълим-тарбия жараёнини бошқаришда педагогик технологиянинг устуворлигини таъминлашдан иборатдир.

Педагогик прогностика **янги педагогик технологияларни ишлаб чиқиш ва таълим амалиётига татбиқ этиш жараёнида дидактик бирликлар орасидаги объектив шарт-шароитлар, барқарор ҳолатларни ҳамда қонуниятларни ҳисобга** олади. Чунки дидактик бирликлар орасидаги барқарор қонуниятларни ҳисобга олмасдан туриб, педагогик технологияни жорий этишнинг йўл ва воситаларини кашф этиш мумкин эмас.

Педагогик прогностика **педагогик технологияларни таълим жараёнига интенсив тарзда қўллаш механизминини яратгандагина**, таълим тизимида мавжуд бўлган барча ҳолатларни қамраб олиш имкониятига эга бўлади. Чунки педагогик технология педагогик прогностика орқали узлуксиз таълим тизимини мувофиқлаштиришга йўналтирилган ҳар қандай назарияни амалиётда қўллашнинг энг қулай ва самарали воситасидир.

Педагогик прогностика шахсни ҳар томонлама ривожлантириш қонуниятларига асосланган ҳолда **Давлат таълим стандарти доирасида таълим мазмуни негизининг минимал ҳамда максимал, яъни ижодий ва эвристик, шунингдек, таълимнинг муайян даражаларини эгалланганлик ўзлаштирилганлик натижаларини белгилаб беради.**

Педагогик прогностика битирувчи ўқувчиларнинг **тайёргарлик даражасига қўйиладиган талабларни аниқлашда** масалага шахс манфаатлари, шахс, Давлат ва жамият, фан, ишлаб чиқариш эҳтиёжлари нуқтаи назардан ёндашилишини таъминла лозим.

Педагогик прогностика ўқувчиларнинг тайёргарлик даражаси, шахсий сифатлари, кўникмалари, ихтисосликка оид билими ҳақидаги ахборотларнинг аниқлиги ҳамда валитлигини таъминлашни назарда тутиб, **назоратнинг янгидан-янги, самарали усуллариини таклиф қилишга эришиши талаб этилади.** Бунда ўқувчиларнинг ўқув-билув фаолиятини назорат қилишнинг янги ва мукамал технологияларини ишлаб чиқиш ҳамда тақдим этиш кўзда тутилади.

Маърузани режалаштиришда унинг қандай маъруза эканлигини ҳамда маъруза мақсадини тўғри аниқлаш ҳам муҳим ҳисобланади. Маърузалар дидактик вазифасига кўра қуйидаги турларга бўлинади:

1. **Кириш маърузаси.** Бундай маърузанинг вазифаси талабаларга фан тўғрисида умумий йўналиш бериш, уларда қизиқиш уйғотиш, қўйилган саволлар бўйича мустақил фикрлаш ва жавоблар излашга йўналтиришдан иборат. Бундай маърузада ташкилий-йўналтирувчи ва мотивацион функциялар устун туради.

2. **Мавзу бўйича маъруза.** Маърузада аниқ бир муаммо ёки мавзу бўйича маълумотлар намойиш этилиб, таҳлил қилинади, хулоса чиқарилиб исбот-ланади. Маърузани режалаштиришда ахборот бериш, ташкилий-йўналтирувчи ва методологик функцияларга кўпроқ эътибор қаратиш талаб этилади.

3. **Яқуний ёки умумлаштирувчи маъруза.** Маъруза мақсади - семестр давомида ўтилган мавзулар бўйича берилган материалларнинг ўзак ғоясини ва моҳиятини максимал даражада қисқа шаклда бериб, объектлар ва ҳолатлар

Таъкидлаш лозимки, замонавий таълим муҳотида маърузаларни олий таълим тизимида ўқишни ташкил этишнинг етакчи формаси эканлиги сақланиб қолган ҳолда, унинг турлари, шакли ва мазмунини интенсив ривожланиши кузатилмоқда.

Очиқ маърузалар – муайян фан бўйича ўқув дастуридаги мавзунини талабалар, шунингдек, шу мавзуга қизиқиш билдирган ва махсус таклиф этилган профессор-ўқитувчилар, олим ва мутахассислар аудиториясида маъруза шаклида ўтказиладиган дарслар очик маърузалар деб аталади. Очик маърузаларни ўтказишдан мақсад профессор-ўқитувчиларни тегишли фан, техника ва технологиялари соҳалари бўйича жаҳонда эришилган ютуқ ва янгиликлар билан хабардор бўлишларига эришиш ва улар асосида замонавий педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланган ҳолда маърузаларни тайёрлаш, ўтказиш ва шу тариқа таълим сифатини ошириш ҳамда тайёрланадиган кадрлар рақобатбардошлигини таъминлашдан иборатдир.

Агар ўқитувчи маълумотларни слайдлар кўринишида ёки тарқатма материаллар кўринишида тушунтиришдан олдин берса, ўқитувчи тушунтиргунча талабалар ушбу материалларни икки марта тез ўқиб улгурадилар. Талабалар ўзлари маълум миқдорда бўлсада ўқиб олгач, маърузачининг тушунтиришларига кам эътибор беришади. Шу сабабли, агар олдин тушунтириб, кейин ўқув-визуал материаллар орқали тушунтириш такрорланса, энг яхши натижага эришилади.

2.

Олий таълимда ўқитишнинг яна бир шакли – бу **семинар** машғулоти дир. Семинар машғулоти куйидаги **вазифаларни** ечишга қаратилган бўлади:

- маърузада баён қилинган назарий қоидаларни мустаҳкамлаш;
- фан бўйича билимларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш;
- талабаларнинг илмий-тадқиқот, билиш қобилиятларини ўстириш;
- назарий ўқитиш жараёнида эгаллаган билимларининг амалиётда тан олинishi.

Педагогика назарияси ва амалиётида семинар машғулотларининг уч тури фарқланади: семинар олди машғулоти, семинар ва махсус семинар.

Семинар олди машғулотлари, асосан, талабаларни мустақил ишнинг ўзига хос хусусиятлари билан таништириш мақсадида ўтказилади. Унда адабиётлар, маълумотнома-адабиётлар ва бошқа манбалар билан ишлаш усуллари ўргатилади, талабаларни бошланғич шаклда илмий-тадқиқот ишларига ўтишга ҳозирлайди. Семинар олди машғулотлари семинар машғулотларининг тайёргарлик шакли ҳисобланади ва одатда биринчи курсларда ўтказилади.

Семинар олди машғулотларида ўқитувчи етакчилик қилади, чунки талабалар муайян ихтисослик бўйича ўқув ишларига кам эътибор берадилар, шунинг учун ҳам етарли даражада ташаббус кўрсата олмайдилар.

Семинар машғулотларида семинар олди машғулотларига нисбатан ўта муҳим вазифалар ҳал қилинади. Масалан, айрим семинарлар тематик боғланган муайян мунтазам курсни чуқур ўрганишни мақсад қилиб қўяди. Бошқалари эса бирор мавзунинг ёки курснинг алоҳида ва ниҳоятда муҳим ва умумий бўлган мавзуларини методологик жиҳатдан ишлаб чиқишга бағишланган бўлади.

Махсус семинарлар маъруза мавзуларига алоқадор бўлмайди ва бирор фаннинг дастури мазмунига кирмайди. Одатда фаннинг хусусий масалаларини чуқур ўрганиш мақсадида қўлланилади.

Семинар машғулотларида ўқитувчи ҳам ташкилотчи, ҳам маслаҳатчи, ҳам нотик, ҳам танқидчи, ҳам тарбиячи вазифасини бажаради.

Ўқитувчининг семинар машғулотига таёргарлик кўриши ва ўтказиши бўйича маслаҳатлар:

- машғулотнинг мақсад ва вазифасини аниқлаш;
- семинарнинг мазмунини теран ўрганиш;
- талабанинг керакли маълумотларни топиши учун адабиётларни тўғри танлаш;
- саволларни тўғри шакллантириш;
- талабаларини семинар саволлари ва адабиётлари билан 10-14 кун олдин таништириш;
- талабаларни оғзаки жавоб бериш билан бирга кўрсатмали материаллардан ҳам фойдалана олишга йўналтириш;
- гуруҳнинг семинар машғулотига тўлиқ тайёр бўлишини таъминлаш;
- машғулотда ҳамкорлик ва ҳамжиҳатлик муҳитини ўрнатиш;
- талабаларни мустақил фикр юритишга, ҳар бир савол бўйича ўзининг хулосаси бўлишига ўргатиш;
- ҳар бир талабага ҳар хил иш турларини ишлаб чиқиш. Масалан, тақриз, чиқишларни муҳокама қилиш, кроссворд ечиш ва ҳ.
- ҳар бир саволни муҳокама қилишга ажратиладиган вақтни белгилаш ва уни талабаларга олдиндан эслатиб қўйиш;
- машғулот якунида материалларни тизимлаштириш, таҳлил қилиш;
- семинар машғулотига қатнашган талабаларни баҳолаш;
- машғулот якунидан сўнг уни ўзи таҳлил қилиш, ютуқ ва камчиликларини аниқлаш.

Лаборатория машғулотлари олий ўқув юрти ўқитувчиси раҳбарлиги остида олган ўқув ахборотлари (маъруза ва мустақил ишлари)ни чуқурлаштириш, таҳлил қилиш, кенгайтириш, қўллаш ва ўзлаштиришни назорат қилиш шакли;

Лаборатория машғулотларининг асосий тавсифи шундаки, унда талабалар мустақил равишда вазифа бажарадилар ёки эксперимент ўтказадилар. Илмий-техник тараққиёт шароитида лаборатория ишлари талабага назарий билимларни қўллаш механизмини чуқур ва кўрғазмали ўрганиш имконини беради. Лаборатория машғулотлари талабада тадқиқот ўтказиш кўникмаларини шакллантиради, фан ва техникага ижодий ёндашишни таъминлайди, экспериментнинг умумий методикасини эгаллашга имкон беради.

Лаборатория машғулотларини ўтказишда қуйидаги дидактик **тамойлларга** амал қилинади:

- лаборатория машғулотларини режаслаштира олиш ва ўтказа олиш;
- лаборатория машғулотларининг мақсадини аниқ белгилаб олиш;
- фан ва ишлаб чиқариш бўйича билимларни чуқурлаштириш имкониятларига талабаларда қизиқиш уйғотиш;
- талабада натижани мустақил равишда қўлга киритиш имкониятини таъминлаш;
- талабани назарий жиҳатдан тайёрлаш;
- лаборатория машғулотлари нафақат конкрет мавзу бўйича билимларни яқунлаш, балки талабаларни тарбиялаш манбаи ҳамдир

4.

Илмий тадқиқот натижалари асосида мустақил таълимга қуйидагича таъриф берилди: **мустақил таълим** - ўқув материални мустақил ўзлаштириш, мураккаблик даражаси турлича бўлган топшириқлар, амалий вазифаларни аудиторияда ҳамда аудиториядан ташқарида ижодий ва мустақил бажариш асосида назарий билим, амалий кўникма ва малакаларни шакллантиришга қаратилган тизимли фаолиятдир.

Мустақил таълим самарадорлигини ошириш талабанинг ўқитиш воситалари билан таъминланганлигига боғлиқ бўлади.

Мустақил иш – ўқитувчининг топшириғи ва унинг раҳбарлигида ўқув вазифасини ҳал этадиган таълимни ташкил этиш шакли. Мустақил иш қўйилган мақсад билан боғлиқликда талабаларнинг аниқ фаолиятини ташкил этиш ва амалга оширишдир. Талабаларнинг мустақил ишлари уларнинг юқори даражадаги фаоллик, ижодийлик, мустақил таҳлил, ташаббускорликка асосланган фаолиятларидир.

Профессор-ўқитувчининг роли талабаларда ўз-ўзини ривожлантириш, мустақил билим олиш ва инновацион фаолиятни шакллантиришга имкон берувчи кўникма ва малакаларни эгаллаш мақсади билан боғлиқликда мустақил ишни ташкил этишда намоён бўлади.

Талабанинг роли фанга доир билим, кўникма ва малакаларни мустақил эгаллаш, муаммони шакллантира олиш ва уни ҳал этишнинг оптимал йўлини излаб топишга қобилиятли ижодкор шахс бўлишда акс этади.

Мустақил иш қуйидаги вазифаларни мувафақиятли ҳал этишга имкон бериши лозим:

- 1) талабаларда ўқув дастурини ўзлаштиришга доир мотивацияни ҳосил қилиш;
- 2) таълим олувчиларда билим олишга доир масъулиятни ошириш;
- 3) талабаларда умумий ва касбий лаёқатларни ривожлантиришга имкон бериш;
- 4) таълим олувчиларда мустақил билим олиш, ўз-ўзини бошқариш ва ўз-ўзини ривожлантиришга қобиятлиликни шакллантириш учун шароит яратиш.

Аудиторияда амалга ошириладиган мустақил ишлар

- 1) маъруза машғулотларида бажариладиган мустақил ишлар;
- 2) амалий машғулотларда бажариладиган мустақил ишлар.

Аудиториядан ташқарида бажариладиган мустақил ишлар

1. Конспектлаштириш.
2. Адабиётлардан реферат тузиш.
3. Китоб ва мақолаларга аннотация ёзиш.
4. Доклад, реферат ва назорат иши.

Мутахассислар тайёрлаш тизимини тубдан қайта қуришда, ўқув-тарбия жараёнининг аҳамиятини оширишда талабаларнинг мустақил ишлари муҳим ўрин эгаллайди.

Педагогикага оид адабиётларда мустақил ишларнинг қуйидаги турлари қайд қилинади:

- *намуналар бўйича мустақил ишлар*;
- *реконструктив-вариатив*;
- *эвристик (қисман, ижодий)*;
- *ижодий тадқиқот*.

Намуналар бўйича мустақил ишлар типик вазифаларни, турли машқларни намуна асосида ечишдир. Улар материални ўзлаштиришга омил бўлади, лекин талабаларнинг ижодий фаоллигини ўстирмайди.

Реконструктив-вариатив мустақил ишлар нафақат билимларнинг амалий тавсифномасини, балки билимлар тузилмасини қайта ишлаб чиқишни, масала, муаммони ечишда мавжуд билимларни жалб қилишни кўзда туттади.

Эвристик мустақил ишлар маъруза, лаборатория, амалий машғулотлар, семинарларда қўйилган айрим масала, муаммоларни ҳал қилиш билан боғлиқдир. Тадқиқий мустақил ишлар тадқиқот муаммосини кўра олиш малакасини, уни мустақил ифодалай олиш, фаразни белгилаб олиш, муаммонинг ҳал йилиниш режасини ишлаб чиқиш, уни ҳал қилишни мўлжаллайди.

Ижодий тадқиқот ишлари. Бундай ишларда вазифа муаммоли вазиятнинг юзага келишини тақозо қиладиган шароит яратишдан иборат бўлади. Талаба ўз фаолиятида тайёр намуналардан озод бўлган ҳолда масаланинг ҳал қилиниш йўллари кидиради, тадқиқ қилади. Бундай ишлар сирасига эксперимент қўиш, жиҳозлар, макетлар ва дастгоҳларни лойиҳалаш билан боғлиқ бўлган вазифалар киради.

Назорат саволлари

1. Маъруза турлари ва уларга кўйиладиган талаблар.
2. Семинар ва амалий машғулотларни ўтказиш технологияси.
3. Лаборатория машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.
4. Мустақил таълим ва уни ташкил этиш методикаси.
5. Педагогик прогнозлаш.
6. Очiq маърузаларни ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.
7. Семинар олди машғулотларини ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.
8. Аудиторияда амалга ошириладиган мустақил ишлар ташкил этиш ва ўтказиш методикаси.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.

2. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.

3. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.

4. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.

5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.

5-Мавзу. Педагогик туркум фанларидан курс иши ва БМИ-ни тайёрлаш методикаси

Режа:

1. Педагогик туркум фанларидан курс иши (лойиҳаси)ни тайёрлаш методикаси.
2. Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти.

Таянч тушунчалар: курс иши битирув малакавий иш, билим, кўникма, малака, шахсий фазилат, таҳлил, мустақил илмий, ижодий тадқиқот, салоҳиятини белгиловчи.

Курс ишини ёзишдан мақсад талабаларнинг эгаллаган билим, кўникма ва малакаларини чуқурлаштириш, бойитиш ҳамда уларда таҳлил этиш, изланишга доир кўникма ва малакаларни таркиб топтиришга эришишдир.

Курс ишини ёзишда қуйидаги тартибга асосланилади:

- 1) кафедра мудирининг тақсимооти асосида мавзуни ва илмий раҳбарни аниқлаш;
- 2) илмий раҳбар билан учрашиш ва мавзу юзасидан маслаҳат олиш;
- 3) илмий раҳбар кўрсатмасига асосан адабиётларни ўрганиб чиқиш ва таҳлил этиш;
- 4) ўрганилган адабиётлар асосида курс иши режасини тузиш ва илмий раҳбар тасдиғидан ўтказиш;
- 5) режанинг кириш қисмида мавзунинг долзарблиги, ўрганилиш даражаси, объекти, предмети, мақсад ва вазифалари, амалий аҳамияти, ишнинг тузилиши кўрсатиб берилади;
режа масалалари кетма-кетликда баён этилади ва ҳар бир масаладан сўнг қисқа хулоса берилади;
- 7) режа масалаларини баён этаётганда адабиётлардан фойдаланишда белгиланган тартибда сноска келтирилади;
- 8) режадаги барча масалалар баён этиб бўлингач, умумий хулоса қилинади;
- 9) агар илова қилинадиган иллюстрациялар мавжуд бўлса, хулосадан сўнг берилади;
- 10) курс ишининг умумий ҳажми 30 бетни ташкил этиши керак (компьютерда ёзилган ҳолатда);
- 11) курс ишининг адабиётлар рўйхати белгиланган тартибда расмийлаштирилиши шарт;
- 12) курс иши тўлиқ тугатилгандан сўнг, курс иши топширувчи ва илмий раҳбар титул варағига имзоларни қўйиб, кафедрага тақдим этишади;
- 13) курс иши ҳимояси белгиланган тартибда ўтказилади ва ҳимоя ўтказилишидан бир ҳафта олдин эълон қилинади;
- 14) курс иши ёзилаётган ўқув фанидан ЯН олингунига қадар топширилиши керак.

Курс иши ёзишда талаба асосан қиёсий таҳлил қилиш йўлларини, муаммолар устида ишлашда бир нечта адабиётлардан фойдаланиш ва яқуний хулосалар чиқаришни ўрганишда ёрдам беради.

Талабаларга курс иши беришдан асосий мақсад қуйидагилардир:

- муаммоли мавзу ечимини топишда адабиётлар ва статистик маълумотлар устида ишлашни ўргатади;

- муаммолар устида ҳар хил тадқиқотлар олиб боришни ва уларни таҳлил қилишни;

- муаммолар ечимини топишда илмий хулосалар ва натижаларни чиқаришда катта ёрдам беради.

Курс ишини ташкиллаштириш

1. Ишнинг мавзусини танлаш

Талаба мавзунини танлашда қуйидагиларни назардан четда қолдирмаслиги лозим:

- фаннинг мақсад вазифасидан келиб чиққан ҳолда халқаро туризм соҳасида долзарб бўлган муаммоларни;

- туризм соҳасидаги муаммолар устида мутахассислар ва илмий раҳбар билан маслаҳатлашиб олиш;

- олдида қўйган мақсаддан келиб чиқиб, мутахассислардан керакли маълумотлар базасини яратишдир.

2. Ишнинг режасини тузиш ва бажариладиган ишларни назорат қилиш

Талаба курс ишининг режасини тузишда илмий раҳбар билан маслаҳатлашган ҳолда амалга ошириши керак. Ишнинг режаси тузилгандан сўнг талаба кафедра мудири ёки унинг ёрдамчисидан тасдиқлатиб олиши лозим.

Талаба иш режасини тасдиқлатиб олгандан сўнг режага қатъий амал қилган ҳолда ишни бажариши лозим. Ҳар бир вазифани босқичма-босқич қатъий режа бўйича илмий раҳбар назоратида амалга ошириши керак. Биринчи босқич вазифалари бажарилмасдан кейингисига ўтиб бўлмайди. Бир босқич амалга оширилмай қолса ишдан самарали натижа кутиб бўлмайди.

3. Курс ишида амалга оширилиши керак бўлган ишлар

3.1. Кафедранинг асосий вазифалари

Кафедра томонидан курс ишини ёзишда қуйидаги ишлар амалга оширилиши керак.

- курс иши мавзуларини тасдиқлаш ва қайта кўриб чиқиш;

- талаба мавзунини танлашида унга керакли кўрсатмалар ва амалий ёрдам бериш;

- талабага илмий раҳбарларни тайинлаш ва бириктириш;

- талабанинг ишини тайёрлаши учун ражани тасдиқлаб бериш ва унинг вазифасини бажаришини назорат қилиш;

- талаба томонидан бажарилган ишнинг сифатига тақриз беришдан иборат булади.

3.2. Илмий раҳбарнинг вазифалари

Талабанинг илмий раҳбари ишга раҳбарлик қилишда қуйидаги вазифаларни бажариши керак.

- талаба ишни бажариши учун вазифани тасдиқлаб бериши;
- ишнинг режасини тузишда талабага ёрдам бериши ва адабиётларни тавсия этиши;
- талабанинг режасини тасдиқлаши, режа бўйича мунтазам равишда ишни текшириши, маслаҳатлар ва кўрсатмалар бериши;
- талаба ишни бажаришида ташкилий ва услубий йўналишлар бериб бориши;

3.3. Талабанинг вазифалари

- Талаба курс ишни бажариш жараёнида қуйидагиларни бажариши лозим:

- ишнинг мавзусини кафедранинг талабларидан келиб чиққан ҳолда танлаш;
- илмий раҳбарнинг тузиб берган режаси асосида берилган топшириқларни ўз вақтида бажариши;
- ўрнатилган тартиб бўйича курс ишнинг ҳисоботини ўз вақтида кафедрага тақдим этиши керак.

3.4. Талабаларнинг билим даражасини текшириб кўриш

Талабанинг курс ишини бажаришга тайёргарлигини текшириб кўриш учун қуйидаги саволлар берилиши мақсадга мувофиқдир:

4. Ишга тайёргарлик

4.1. Адабиётларни танлаш

Фанга таълуқли бўлган барча турдаги адабиётларни ва манбаларни кўриб чиқиш лозим.

- махсус;
- илмий;
- илмий-оммобоп;
- маълумотномалар, шу сингари статистик;
- умумий.

4.2. Адабиётларни ўрганиш ва асосий маълумотларни йиғиш

Адабиётларни ўрганишдан олдин яна бир бор мавзунини тўғри танланганлигига ишонч ҳосил қилиш лозим. Талаба адабиётларни курс иши мавзусини тўғри танлаши керак. Илмий раҳбарнинг вазифаси талаба танлаган манбаларни қайта кўриб асосийларини қолдиришдир.

Манбаларни тўплашда талаба унинг чоп этилган йилига ҳам алоҳида эътибор бериши лозим. Эски манбалардан олинган маълумотлар бугунги

қундаги долзарб ҳисобланган муаммоларни ечишда унчалик аҳамиятли бўлмай қолади.

Талаба бир нечта манбаларни қиёсий таҳлил қилган ҳолда ўзига энг маъқул деб топган маълумотларни олгандагина олиб борган тадқиқоти самара беради.

2.

Битирув малакавий ишларини тайёрлаш ва ҳимоя қилиш тартиби

Битирув малакавий иши – таълимнинг якуний босқичида олий таълим муассасаси раҳбари томонидан тайинланган илмий раҳбарнинг топшириғи ва кўрсатмаси асосида талаба томонидан мустақил бажариладиган илмий-назарий ва методик лойиҳадир.

Битирув малакавий иши ҳимояси бакалавриат йўналиши талабасининг якуний давлат аттестацияси синови кўринишларидан биридир. Шунингдек, битирув малакавий иши талабанинг ўз ихтисослиги бўйича эгаллаган назарий ҳамда амалий кўникма ва малакалари кўлами ва даражасини, битирувчининг савияси ва салоҳиятини белгиловчи, мустақил илмий, ижодий тадқиқот ишидир.

Битирув малакавий ишини бажариш жараёни қуйидаги кетма-кетликда амалга оширилади:

Тайёргарлик босқичи:

- танланган мавзу бўйича битирув малакавий ишни бажариш учун рухсат олиш (мавзуни тасдиқлаш);

- малакавий ишни бажариш бўйича топшириқларни ишлаб чиқиш.

- мавзу танлаш;

Битирув малакавий иши мавзуси қуйидаги талабларга жавоб бериши керак:

- мавзунинг талаба таълим йўналиши, ихтисослигига мослиги;

- долзарб педагогик муаммога бағишланганлиги;

- фаннинг амалдаги ҳолати ва уни ривожлантириш истикболларига мослиги;

- истеъмолчиларда қизиқиш уйғотиши ва амалий аҳамиятга эга бўлиши.

Битирув малакавий иши мавзусини танлашда қуйидагиларни ҳисобга олиш мақсадга мувофиқдир:

- тадқиқ этилаётган муаммонинг адабиётларда ёритилиши ва ишланганлик даражаси;

- олий таълимда таълим олиш даврида талабанинг курс ишлари ҳамда бошқа илмий ишларни бажариш борасида эгаллаган кўникмалари;

- битирув ишини бажариш учун зарур бўлган маълумотларни топиш имконияти;

- истеъмолчи ташкилотнинг битирув малакавий иши материалларига қизиқиши ва эҳтиёжи;

- талабанинг имкониятлари ва назарий-амалий тайёргарлик даражаси.

Битирув малакавий иши таркибига қуйидагилар киреди:

- Титул варағи

- Мундарижа

- Кириш
- а) танланган мавзунинг долзарблиги;
- б) ишнинг мақсад ва вазифалари;
- в) ишнинг объекти ва предмети;
- г) методологик асоси ва тадқиқот методлари;
- д) ҳимояга олиб чиқиладиган ҳолатлар;
- е) ишнинг амалий аҳамияти;
- ж) ишнинг тузилиши.
- Асосий қисм.
- Хулоса.
- Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.
- Иловалар.

Назорат саволлари

1. Педагогик туркум фанларидан курс иши (лойиҳаси)ни тайёрлаш методикаси.
2. Битирув малакавий ишлари бажарилишининг ташкилий ва илмий-методик таъминоти.
3. Курс ишини ташкиллаштириш тартиби.
4. Битирув малакавий ишларини тайёрлаш ва ҳимоя қилиш тартиби.
5. Битирув малакавий иши мавзусини танлаш тартиби.
6. Битирув малакавий иши таркиби.

Фойдаланилган адабиёт ва манбалар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.
2. Йўлдошев Ж.Ғ., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.
3. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
4. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.

6-Мавзу. Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси

Режа:

1. Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказишда педагогик туркум фанларнинг имкониятлари.
2. Ўқув амалиётни ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш технологияси.
3. Электрон ўқув модули асосида малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси.

Таяч тушунчалар: педагогик амалиёт, ўқув режа, бакалавр, методик амалиёт, танишув амалиёти.

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 1998 йил 30 октябр 305-сонли буйруғи билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси олий таълим муассасалари талабаларининг малакавий амалиёт ҳақида”ги Низом ва Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2008 йил 24 июлдаги 191-сонли буйруғи асосида олий таълим муассасаларида таълим йўналишлари бўйича давлат таълим стандартлари ва намунавий ўқув режаларига мувофиқ ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этилади ва ўтказилади.

Низомга кўра ўқув амалиёти 1-3 курсларда, малакавий педагогик амалиёт 4-курсада ўтказилади.

1-3 курс талабаларининг ўқув амалиёти.

Ўқув амалиёт асосий вазифаси талабанинг барча руҳий ва шахсий сифатларини ривожлантиришга қаратилган турли хил топшириқларни тайёрлашдан иборат.

Кўйи курсларда педагогик амалиётни ташкил қилишда талабаларнинг индивидуал хусусиятларини, уларнинг тайёргарлик даражасини ҳисобга олиш зарур.

Талабаларнинг педагогик амалиёти умумий ўрта таълим мактаблари, мактабгача ва мактабдан ташқари таълим муассасалари, академик лицей ва касб - ҳунар коллежлари, олий таълим муассасаси тегишли кафедраларида ўтказилади.

4-курс талабаларининг малакавий педагогик амалиёти.

Бакалавр йўналишлари бўйича педагогик мутахассислар тайёрлашнинг муҳим қисми бўлган малакавий педагогик амалиёт таълим-тарбия жараёнига замонавий педагогик ва ахборот технологияларини муваффақиятли қўллаётган, бу борада етарли даражада иш тажрибаларига эга бўлган, ўқув-моддий таъминоти бугунги кун талабларига жавоб берадиган узлуксиз таълим тизимининг мактабгача, умумий ўрта, ўрта-махсус, махсус мактаб интернатлари ва касб-ҳунар таълими муассасаларида ўтказилади.

Педагогик олий ўқув юртлири талабаларининг малакавий педагогик амалиёти олий ўқув юртида олиб бориладиган таълим-тарбия жараёнининг изчил давоми саналиб, бакалаврият йўналишлари бўйича олинган назарий

билимларни мустаҳкамлаш ва мазкур билим, кўникма ва малакаларни бево-сита таълим-тарбия жараёнига қўллаш имконини беради.

Малакавий педагогик амалиёт бакалавр йўналишлари давлат таълим стандартлари (ДТС)да кўзда тутилган шаклларда ташкил қилинади.

Педагогик амалиёт олий ўқув юртида малакали мутахассислар тайёрлаш нуқтаи назаридан ўқув жараёнининг ажралмас қисми ҳисобланади. Малакавий педагогик амалиёт талабага олий ўқув юртида олган назарий ва амалий билимларини амалиётда синаб кўриш, педагогик фаолиятни эгаллашда дастлабки малака ва кўникмаларни ўзлаштириш, ўқувчилар билан ишлаш тажрибасини эгаллашга хизмат қилади. Педагогик амалиётнинг **мақсади** таълим йўналишлари бўйича талабанинг педагогик- психологик фанлардан, методика ва ихтисослик фанларидан эгаллаган илмий-назарий билимларини ва амалий кўникмаларини педагогик фаолиятида ижодий қўллай билишга ўргатиш.

Педагогик амалиётга назарий ва амалий таълимга оид *ўқув режани тўлиқ бажарган талаба юборилади.*

Республикамизда педагог-кадрларни тайёрлаш ва педагогик таълим жараёнини сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш масаласи жамиятни модернизациялаш ва янада, ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири сифатида белгилаб олинган. Айниқса, педагогика олий таълим муас-сасаларида тайёрланаётган педагог-кадрларни юқори касбий билим, кўникма ва малакалар билан қуроллантириш, уларнинг замонавий ахборий ва техно-логик компетентлигини оширишга катта эътибор қаратилмоқда. Мазкур масаланинг муваффақиятли ечими эса, назария ва амалиётнинг уйғунлигини, эгалланган назарий билимларни амалий кўникма ва малакаларга айланти-ришни талаб этади. Ана шу сабабли педагогика олий таълим муассасаларида педагогик амалиётни ҳар жиҳатдан юқори даражада ташкил этиш ва ўтказиш ўта муҳимдир.

Бакалавр йўналишлари бўйича педагогик мутахассислар тайёрлашнинг муҳим қисми бўлган педагогик амалиёт таълим-тарбия жараёнига замонавий педагогик ва ахборот технологияларини муваффақиятли қўлланаётган, бу борада етарли даражада иш тажрибаларига эга бўлган, ўқув-моддий таъмино-ти бугунги кун талабларига жавоб берадиган узлуксиз таълим тизимининг мактабгача, умумий ўрта, ўрта махсус, махсус мактаб интернатлари ва касб таълими муассасасаларида ўтказилади.

Бўлажак ўқитувчиларнинг назарий билимлари педагогик амалиётнинг турли шакллари аналга ошириш жараёнида мустаҳкамланади. Ана шу сабабли педагогик амалиётни ташкил этишда билим ва тажрибанинг уйғун-лигига таяниш муҳим аҳамиятга эга. Умумий педагогика назарияси ва ама-лиёти ҳамда ижтимоий педагогика фанларини муваффақиятли ўзлаштирган талабалар реал таълим шароитида ўқувчиларни манавий-ахлоқий тарбиялаш, гуруҳ мураббийи, ёшлар ташкилотчиси сифатида ижтимоий-педагогик ишни амалга оширишга киришадилар. Яъни амалиёт даврида, ўқув машғулотининг тарбиявий мақсадини белгилаш, тарбиявий ишни ташкил этиш, тарбиявий

тадбирларни ўтказиш, гуруҳ мураббийи ва ёшлар етакчиси иш фаолиятини ўрганишда ва ўзларида амалий кўникма ва малакаларни ҳосил қиладилар.

Педагогик амалиёт жараёнида қуйидаги вазифалар ҳал қилинади:

- талабаларда тарбиявий ишга онгли, масъулиятли муносабатни шакллантириш, тарбиявий ишни ташкил этиш маҳоратини таркиб топтириш;
- гуруҳ мураббийининг касбий аҳамиятли сифатларини ўзлаштиришни таъминлаш;
- муайян педагогик вазифаларни амалга ошириш орқали педагогик-психологик билимларни амалий фаолият жараёнида мустаҳкамлаш ва бойитиш;
- тарбиявий ишни ташкил этишга доир кўникма ва малакаларни ривожлантириш;
- тарбиявий ишга ижодий-изланишли ёндашиш, тарбиявий ишни илмий ташкил этиш малакасини ҳосил қилиш;
- умумий ўрта таълим ва ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларидаги тарбиявий ишларни ташкил этишга доир илғор тажрибалар билан танишиш;
- гуруҳ мураббийси, “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати, ота-оналар Кенгашининг иш режалари билан танишиш;
- ўқувчиларнинг индивидуал ва ёш хусусиятларини ўрганиш мақсадида амалиётчи талабаларнинг ўқувчилар билан мулоқоти ва ўзаро ҳамкорлигини ташкил қилиш;
- иқтидорли ва тарбияси оғир ўсмирлар билан тарбиявий иш олиб бориш малакасини таркиб топтириш.

Талаба педагогик амалиёт даврида қуйидаги педагогик кўникма ва малакаларни егаллаши зарур:

- ўқувчилар жамоасининг ижтимоий-психологик ва ёш хусусиятларини ҳамда маънавий-ахлоқий, фуқаролик тарбиясининг умумий мақсадларидан келиб чиққан ҳолда аниқ тарбиявий вазифаларни белгилай олиши;
- тарбия жараёнини тўғри лойиҳалаштириш ва режалаштириш мақсадида ўқувчилар жамоаси ва ўқувчи шахсини ўрганиш;
- гуруҳ мураббийси, “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати, ота-оналар Кенгашининг иш режаларини тузиш ҳамда маънавият ва тарбиявий соатларни, ота-оналар йиғилишини ўтказиш;
- тарбиявий тадбирлар сценарийсини ишлаб чиқиш, тадбирларни ташкил этиш ва ўтказиш;
- таълим муассасасининг оила ва маҳалла билан ҳамкорлигини ташкил этиш;
- синфдан ва таълим муассасасидан ташқари ишларни ташкил этиш ва ўтказиш.

2.

Ўқув амалиёти олий таълим дастурининг ажралмас бир қисми, ОТМ кўйи курсларида ўтказиладиган ўқув жараёни шакллариининг биридир. У юўлажак мутахассисни амалий тайёрлашда ва назарий олган билимларини мустаҳкамлашда муҳим аҳамиятга эга.

Ўқув амалиёти унинг мақсад ва вазифаларини аниқ кўрсатиб берган ўқув дастури асосида ОТМ томонидан ташкил этилади. Амалиёт ОТМ ва амалиёт ўтказиладиган ташкилот ўртасидаги шартнома асосида амалга оширилади.

Ўқув амалиётини ўтказиш тартиби ОТМ кафедраси томонидан ДТС талабларига мувофиқ ишлаб чиқилади.

Ўқув амалиётининг **мақсади** – дастлабки касбий тажрибаларни эгаллаш.

Мақсадни амалга ошириш учун қўйидаги **вазифалар** белгилаб қўйилган:

- ташкилотнинг фаолияти, унинг тузилиши, бошқариш тизим ва ташкилий-ҳуқуқий шакллари билан умумий танишиш;

- ташкилот бўлимларининг функцияларини ўрганиш;

- ташкилотни бошқаришга доир меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларни, унинг фаолиятини тартибга солиб турадиган қонуний актларни ўргантш;

- танлаган мутахасислиги ва унинг ўзига хос жиҳатлари билан амалий танишув;

- курс ишини ёзишга материаллар тўплаш.

Ўқув амалиёти талабаларнинг бўлажак мутахасислиги билан танишишини ва тадқиқотчилик фаолиятининг дастлабки кўникмаларини олишини амалга оширади.

Ўқув амалиётининг турлари:

1. **Танишув амалиёти.** Бу бўлажак мутахасислиги билан боғлиқ ташкилотларга турли экскурсиялар уюштириш.

2. **Методик амалиёт.** Бунга маъруза ва сухбатлар кириши мумкин.

3. **Дастлабки касбий малакаларни эгаллаш амалиёти** – боғча ёки мактабда, лицей ёки коллежда ўқув амалиёти.

Ҳар қандай ўқув амалиётини ўтаб бўлгандан кейин талаба натижларига қараб аттестациядан ўтиши керак. Талаба амалиёт кундалигини ва ҳисоботни ДТС талаблари асосида расмийлаштириб топшириши шарт.

3.

Педагогик амалиёт уч босқични ўз ичига олади:

1. **Тайёрлов босқичи** – амалиётнинг мақсад ва вазифалари, мазмуни ҳамда уни ташкил қилишга бағишланган амалиёт олди конференцияси. Конференцияда талабалар педагогик амалиёт жараёнида педагогика бўйича амалга ошириш зарур ишлар, тарбиявий иш режасини тузиш, тарбиявий тадбир ишланмаларини яратиш, ўқувчилар жамоасига педагогик-психологик тавсифнома ёзиш бўйича методик маслаҳатлар олишади.

2. **Асосий босқич.** Талабанинг педагогик амалиётдаги фаолияти бевоқиф таълим-тарбия ҳамда синфдан ташқари ишларда иштирок этишни тақозо этади. Педагогик амалиёт даврида олинган шахсий тажрибадан фойдаланилган ҳолда курс ишларини, малакавий битирув ишларини ёзиш учун материаллар тўплайди ҳамда тажриба-синов ишларини ўтказиши.

3. Якуний босқич. Педагогик амалиёт тугаши билан якуний конференция ўтказилади. Унда педагогика бўйича масъул профессор-ўқитувчилар талабаларнинг назарий ва амалий тайёргарлигини баҳолашади.

Педагогик амалиёт жараёнида талаба томонидан бажариладиган топшириқларнинг умумий рўйхати:

1. Маънавий-маърифий ишлар режасини тузиш.
2. Ўзига бириктирилган гуруҳ билан ишлаш.
3. Маънавий-маърифий тадбирларни ташкил этиш.
4. Ота-оналар билан ишлаш.
5. Тўғараклар фаолиятини ўрганиш ва машғулотлар ўтказиш.
6. Тарбиявий соатларни ўтказиш.
7. “Камолот” ёшлар ижтимоий ҳаракати фаолиятини ўрганиш.

Педагогика олий таълим муассасаларида ташкил этилаётган малакавий педагогик амалиёт таҳлили, малакавий педагогик амалиётни ташкил этишга доир мавжуд ахборий-методик таъминот мазкур йўналишда ҳал этилиши лозим бўлган қуйидаги жиддий муаммолар мавжудлигини кўрсатди:

1) замонавий талабларга жавоб бера оладиган малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш концептуал моделининг мавжуд эмаслиги. Педагогик амалиётни ташкил этишнинг концептуал асосларини аниқ белгилаб олмаслик, уни ўтказишда юзаки ёндашув, мазкур масаланинг ташкилий-технологик жиҳатларига тўлиқ эътибор қаратмаслик кайфиятини юзага келтиради;

2) таълим-тарбия жараёнини технологиялаштиришга катта аҳамият қаратилаётган бир пайтда, педагогик таълимни ташкил этишнинг муҳим шаклларида бири саналган малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси ишлаб чиқилмаган. Мазкур муаммо педагогик амалиётни ташкил этишга доир услубий қўлланма ва кўрсатмаларни яратиш йўли билан ҳал қилиниб келмоқда. Малакавий педагогик амалиётни ташкил этишга доир бундай услубий кўрсатма ва қўлланмаларнинг ҳеч бирида технологик жиҳатлар тўлиқ ўз аксини топмаган;

3) малакавий педагогик амалиёт ўқув жараёнидан ажратилган ҳолда амалга оширилганлиги боис, уни модулли таълим асосида ташкил этиш мақсадга мувофиқдир. Чунки ўн бир ҳафта давомида ўтказиладиган малакавий педагогик амалиётни блок-модулли таълим асосида ташкил этиш методист-ўқитувчи ва талабаларни методик жиҳатдан таъминлаш муаммосини муваффақиятли ҳал этади;

4) педагогик амалиётни турли таълим муассасаларида ўтказилиши уларни масофавий бошқаришни тақозо этади. Чунки педагогик амалиётнинг доимий назорат қилиб борилмаслиги, мавжуд муаммоларни ҳал этиш юзасидан қўллаб-қувватловчи чора-тадбирларнинг ўз вақтида амалга оширилмаслиги айрим салбий ҳолатларни юзага келтирмоқда. Модулли таълим технологияси асосида педагогик амалиётни масофавий бошқариш механизмининг ишлаб чиқилиши мазкур муаммони муваффақиятли ҳал этишга хизмат қилади.

Юқоридаги қатор муаммолар таҳлилидан маълум бўладики, замонавий шароитда малакавий педагогик амалиётни модулли таълим технологияси асосида ташкил этишнинг ташкилий-технологик жиҳатларини тадқиқ этиш ўзида муҳим тадқиқот муаммосини акс эттиради.

Назорат саволлари

1. Ўқув ва малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказишда педагогик туркум фанларнинг имкониятлари.
2. Ўқув амалиётни ташкил этиш ва ўтказишни жадаллаштириш технологияси.
3. Электрон ўқув модули асосида малакавий педагогик амалиётни ташкил этиш ва ўтказиш технологияси.
4. Педагогик амалиёт жараёни.
5. Педагогик амалиёт даврида педагогик кўникма ва малакаларни шакллантириш технологияси.
6. Педагогик амалиёт босқичлари.

Фойдаланилган адабиёт ва манбалар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 12 июнь 2015 йилдаги “Олий таълим муасасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПФ-4732 фармони.
2. Йўлдошев Ж.Ф., Усмонов С. Илғор педагогик технологиялар. – Т.: Ўқитувчи, 2004.
3. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
4. Колесникова И. А. Педагогическое проектирование: Учеб.пособие для высш. учеб. заведений / М: Издательский центр «Академия», 2005.
5. Гузеев В.В. Планирование результатов образования и образовательная технология. - М.: Народное образование, 2000.

7-мавзу. Педагогик туркум фанларни ўқитишда педагогик технологиялар

Режа:

1. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг умумпедагогик технологиялари.
2. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг хусусий-методик технологиялари.
3. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг локал-модулли технологиялари.

Таян тушунчалар: педагогик туркум, педагогик ёндашув, касбий билим, педагогик технология, умумпедагогик технология, касбий кўникма.

Педагогик технологияларнинг ривожланиш тарихи Аристотелнинг тарбия инсон **шахсини** шакллантиришга қаратилиши, Сократнинг таълим-тарбия усулларига дастлабки ёндашуви, таълим-тарбиядаги **изчиллик ва шахсий хулосаларнинг** шаклланиши билан боғлиқлиги ҳақидаги ғоя ва қарашлари, Платоннинг **касбий кўникмаларни шакллантириш ва мустаҳкамлаш касбий билимларни** шаклланишига олиб келиши ҳақидаги ғоялари ва уларнинг даврлар оша ривожланиши билан боғлиқ ходисадир.

Педагогик технологиялар ёки таълимни технологиялаштириш янгилик эмас, балки 300 йиллар олдин **таълимни технологиялаштиришнинг асосий ёндашувлари** шаклланган эди: (1) таълим мақсадини аниқлаштириш; (2) бу мақсадларга эришишнинг оптимал (осон) йўл ва воситаларини танлаш; (3) қўйилган мақсадга эришишни кафолатлайдиган таълим моделини лойиҳалаштиришдир.

Ян Амос Коменский фикрича, таълимнинг шундай умумий тартибини инсон табиатининг умумий қонуниятлари бўйича амалга оширилиши, «хамма нарса аниқ ва равшан ривожланиб бориши» деб тахмин қилади. Аниқ қўйилган мақсад, бу мақсадни амалга ошириш учун керак бўладиган воситалар, мақсадга эришиш учун воситалардан фойдаланишнинг аниқ қонун-қоидаларини топиш зарур, - деб ёзган эди Коменский.

50-йиллар ўртасида жаҳон педагогикасида ўқув жараёнини тўла-тўқис янги, ўзига хос “технологик” усулда ташкил этишга интилиш келиб чиқди. 60-йилларда эса, ўқитиш методларини ўта турли-туманлиги ўқув жараёнини ташкил этишини қийнлаштираётганлиги эътироф этила бошланди. Барча методлар учун умумий бўлган илмий асос яратиш зарурияти туғилди. Натижада, педагогик методлар технологияси ёки ўқув жараёнини ташкил этиш технологияси, яъни таълим технологияси (Edikational technology) вужудга келди.

Педагогик технологиялар қўлланилиш даражасига кўра умумпедагогик, хусусий педагогик, локал, модулли бўлиб учга бўлинади.

Умумпедагогик технологиялар ўз ичига йирик технологияларни, яъни бутун таълим тизимига тегишли бўлган масалаларни қамраб олади. Умумпедагогик технология ўз ҳудуди ёки таълим муассасасидаги таълим-тарбиявий мақсадлар, мазмун, воситалар, бошқарув шакли ва усуллари, ўқув-тарбия жараёни иштирокчилари фаолиятининг алгоритмларини белгилайди.

Масалан: рейтинг тизимига ўтиш, тест технологияларига ўтиш шулар жумласига киради.

2.

Хусусий педагогик технологиялар эса маълум фан доирасида қўлланилиши мумкин ва қулай бўлган технологияларни ўз ичига олади. Бунда айрим фанларни ўқитиш технологиялари, раҳбарнинг, ўқитувчининг, тарбиячининг ва ўқувчининг ишлаш технологиялари киради.

Масалан: педагогика фани учун қулай бўлган технологияларни ишлаб чиқиш, фанни ўқитиш методикаси, ўқитувчи ёки тарбиячи ишининг методикаси, компенсациявий таълим методикаси

3.

Модулли кичик универсал технологиялар бирор рефлексни ривожлантиришга қаратилган бўлиб, турли фанларни ўрганишда ишлатилиши мумкин бўлган технологиялардир. У айрим дидактик ва тарбиявий мақсадларни ҳал қилиш билан шуғулланади. Буларга дарслар технологияси, тушунчаларни шакллантириш, янги билимларни ўзлаштириш ва мустақил ишлаш технологиялари, ўқув материалларини такрорлаш, ўзлаштиришни ва тарбияланганликни назорат қилиш технологияларини ҳамда айрим тадбирларни ташкил қилиш ва амалга ошириш технологиялари киради.

Масалан: дидактик ўйинлар, фикрлашга ўргатувчи технологиялар, машғулот технологияси, баҳолаш технологияси, мустақил таълим технологияси. Улар универсал характерда бўлиб, кўп вақт талаб этмайди. Масалан: дидактик ўйинли технологиялар.

Назорат саволлари

1. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг умумпедагогик технологиялари.
2. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг хусусий-методик технологиялари.
3. Педагогик туркум фанларни ўқитишнинг локал-модулли технологиялари.
4. Умумпедагогик технологиялар.
5. Хусусий педагогик технологиялар.
6. Модулли кичик универсал технологиялар.

Фойдаланилган адабиётлар ва манбалар рўйхати

1. Педагогика. // М.Тохтаходжаеванинг умумий таҳрири остида. – Т.: Ўзбекистон Файласуфлари Миллий жамияти, 2010.
2. Тўракулов Х.А., Ҳасанбоев Ж.Ж., Усманов Н.Ў., Алқаров И.Ш., Тўракулов О.Х. Илмий тадқиқот асослари. – Т.: “Fanvatechnologiya” нашриёти, 2011.
3. Монахов, В.М., Бахусова, Е.В., Олейникова, И.А. Педагогическая технология В.М.Монаховаот А доЯ: самоучитель проектирования учебного процесса: Липецк: ИРО, 2007.
4. Ўзбек интернет ресурсларининг каталоги: www.uz